

Debreceni Egyetem
Bölcsészettudományi Kar
Magyar Nyelvtudományi Tanszék

Hajdúsámson külterületi helynevei

Szerző: Szilágyi Tünde

V. magyar-történelem

Témavezető: dr. Tóth Valéria
egyetemi docens

Debrecen, 2011

Tartalom

I. BEVEZETÉS.....	2
1. A szakdolgozat elkészítésének körülményei.....	2
2. A vizsgált település bemutatása, történetének rövid áttekintése.....	3
3. Hajdúsámson város nevének eredete	5
4. A szócikkek felépítése.....	6
II. A HELYNEVEK RENDSZERTANI LEÍRÁSA.....	7
1. Hajdúsámson határneveinek funkcionális-szemantikai leírása.....	7
2. Hajdúsámson határneveinek lexikális-morfológiai leírása	17
3. Hajdúsámson határneveinek keletkezéstörténeti vizsgálata.....	24
III. ÖSSZEGZÉS	28
IV. SZÓTÁR.....	29
V. FELHASZNÁLT LEVÉLTÁRI DOKUMENTUMOK	50
VI. FELHASZNÁLT IRODALOM	53

I. Bevezetés

1. A szakdolgozat elkészítésének körülményei

A szakdolgozatom lakóhelyem, Hajdúsámson külterületi helyneveinek nyelvi feldolgozását tartalmazza. Ennek a témának a kiválasztásában több tényező is szerepet játszott. Elsősorban azért döntöttem mellette, mert én is ennek a városnak a lakója vagyok csakúgy, mint szüleim vagy akár nagyszüleim, dédszüleim stb. voltak. Érthető tehát, hogy foglalkoztat a település története és főként helynevei, ez utóbbiak közül is különösen a külterületi helynevek keltették fel az érdeklődésemet. A belterületi helynevekkel ellentétben — melyek elsősorban utcaelnevezések — sokkal nagyobb kihívást jelentett számomra a külterületi helynevek összegyűjtése, nem beszélve arról, hogy ezek az elnevezések sokkal színesebbek, kialakulásukat tekintve érdekesebbek, mint például a zömében személynevekből, emlékeztető céllal keletkezett utcanevek.

A másik döntő fontosságú érv, hogy Hajdúsámson határának helyneveivel már több mint három éve foglalkozom. 2007-ben ugyanebben a témában készítettem el nyelvészeti záródolgozatomat, bár akkor a dokumentum terjedelmi kötöttségei miatt csupán a XIX. századra korlátozódott vizsgálatom. A levéltári kutatások és a névtani vizsgálódások felkeltették érdeklődésemet a téma iránt, s elhatároztam, hogy folytatni fogom a megkezdett munkát. Így született meg jelen dolgozatom.

Szakdolgozatomban Hajdúsámson külterületi helyneveinek funkcionális-szemantikai, lexikális-morfológiai, és keletkezéstörténeti vizsgálatát végeztem el, melyben nagy segítségemre volt a HOFFMANN ISTVÁN-féle helynévtipológia [HOFFMANN ISTVÁN (2007), *Helynevek nyelvi elemzése*]. Összesen 196 darab helynevet vizsgáltam, ez a szám azonban nem feleltethető meg a területek tényleges számának. Az esetek többségében például egy határrésznek több elnevezése is ismeretes (*Dinnyés-lapos ~ Dinnyés-oldal*). Hajdúsámson névanyaga rendkívül gazdag, de nehezítette munkámat, hogy eddig még egyetlen olyan helynévgyűjtemény sem készült, mely a teljesség igényével kísérelte meg összegyűjteni e terület névkincsét, tudományos igényű megszerkesztett gyűjtemény

pedig egyáltalán nem állt rendelkezésemre. Így az általam gyűjtött helyneveket a Hajdú-Bihar Megyei Levéltár régi irataiban, kéziratos térképeinek lapjain találtam, s vettem fel az adattáramba. Ezután különböző, helyneveket tartalmazó gyűjtemények tanulmányozásával folytattam kutatásomat, mint például FÉNYES ELEK szótárának IV., vagy FÖLDI ERVIN *Magyarország földrajzinév-tárának* II., Hajdú-Bihar megyét tárgyaló kötetével. Átnéztem továbbá *Pesty Frigyes kéziratos helynévtárából 1864: Bihar vármegye* címmel HOFFMANN ISTVÁN és KIS TAMÁS szerkesztésében megjelent gyűjteményt, mely a helynevek felsorolása mellett olyan adatokat is tartalmaz, melyek a névadás motivációjára utalnak. Nagy segítségemre voltak ZOLTAI LAJOS munkái is, melyekben több helyen is történik utalás Hajdúsámson határrészeire.

A dolgozatom tehát nem jelenkori névállományt dolgoz fel, hanem elsősorban történeti adatokat. Egy ilyen feldolgozás ugyanakkor jó alapul szolgálhat a mai helynévkincs összegyűjtéséhez is. A névrendszertani feldolgozás alapjául szolgáló névkorpuszt a IV. Szótár fejezet tartalmazza szócikk formában bemutatva.

2. A vizsgált település bemutatása, történetének rövid áttekintése

Hajdúsámson város az ország térszerkezetében az Alföld határmenti térségében, Debrecentől a megyeszékhelytől északkeletre tizenhárom kilométerre helyezkedik el. A települést átszeli a 471. számú főút, valamint Debrecen-Mátészalka irányában a vasútvonal. A település mind vasúton, mind közúton jól megközelíthető. Hajdúsámson alapvetően mezőgazdasági település. Jelentős hagyományai vannak a kertkultúrának, valamint az állattartásnak. Természetföldrajzi adottságait tekintve — mivel alföldi településről van szó — legjellemzőbb felszíni formája a síkság. A határnevek is arról tanúskodnak, hogy a térségben főként szántóföldek vannak, hiszen gyakoriak a *dűlő, járás, rét, oldal, kaszáló* utótagú helynevek.

Hajdúsámson története régi időkig megy vissza, amit a település határában feltárt bronzkori, avar kori és honfoglalás kori leletek is tanúsítanak. A település XI–XII. századi történetéről, birtokviszonyairól szinte semmit sem tudunk. A XIII. századból származnak az első írásos emlékek. Elsőként 1213-ban a *Várad Regestrum*-ban

említik *Túrsámson* (*Tumsansuna*) néven (K. FÁBIÁN 1997: 145). A kutatások szerint korai nevének mindkét tagja személynévi eredetű és az egykori birtokosokra utal. Az 1291 és 1294 között keltezett váradi püspöki tizedjegyzékben viszont már *Sámson* néven szerepel. Birtokosai közül az ősi Gut-Keled nemzetség mutatható ki legkorábban, melyek nevei visszaköszönek a határnevekben is (*Gút, Gúti-határ, Savós-Gút*). 1399-ben Zsigmond oklevelében említik *Túrsámson*-ként, amikor az itt lévő vám adományozásáról esik szó. A következő évszázadokban egyszerűen csak *Sámson* a falu neve (GAZDAG 2000: 45–46). A település 1552-ben török uralom alá került, s kénytelen volt adót fizetni. A korszakban hol a császári, hol a török hadak pusztításait kellett átvészelnie, aminek következtében annyira elnéptelenedett, hogy pusztaként tartották számon. A viharos századok a birtokosokat sem kímélték. *Sámson* esetében kiemelkedő szerephez jutott Debrecen városa, mely a jobbágytelkek több mint felét birtokolta (ez az arány egészen a XX. századig fennmaradt) (GAZDAG 2000: 66–74). A várossal való viszony meghatározó volt a reformáció terjedésében is. A község lakói büszkén őrzik annak az emlékét, hogy II. Rákóczi Ferenc *Sámson* alatt táborozott 1703. július 26-án. Ehhez az eseményhez kapcsolódik az ún. Bényei nyárfá máig elevenen élő legendája.¹

Hajdúsámsonban sok nemes élt, de valójában jobbágyfaluról és úrbéri viszonyokról beszélhetünk esetében. A XIX. század közepére megjelennek az iparosítás csirái, amelynek egyik példája Budaházy Imre szeszgyára, kinek neve több határnévben is megjelenik (*Budaházy-kert, Budaházy-szőlőskert*). A dualizmus idején több változás is történt a község életében. 1871-ben nagyközség lett, 1876-ban, pedig Hajdú Vármegyéhez csatolták. Ettől kezdve használatos a *Hajdú*- előtag a község nevében — előbb a mindennapi szóhasználatban, majd hivatalosan is — a falu neve: *Hajdú-Sámson*, majd 1903-tól egybeírva *Hajdúsámson* lett. A XX. századi magyarországi történelmi események Hajdúsámson történetére is rányomták bélyegüket, de minden nehézség ellenére sikerült talpon maradnia. Az önkormányzat

---

¹ A Bényei nyárfá egy hatalmas, sokak által ismert nyárfá a Hajdúsámson Hajdúhadházzal összekötő út nyugati oldalán, a Savóskúti-erdő szélén. A hagyomány szerint egy földbe szúrt szalonnasütő 'nyárs' gyökerezett le, amelyet évtizedekkel később villám hasított szét. Ez a fá még ma is látható az előbb említett út mentén.

többször pályázott a városi címre, de csak 2004-ben sikerült elnyernie. A lakosság száma 1990–2006 között több mint háromezer fővel növekedett, mely elsősorban a Debrecenből kiköltöző családoknak köszönhető.

3. Hajdúsámson város nevének eredete

Hajdúsámson város nevének kialakulása is hosszú történetre tekint vissza. 1213-ban, a tatárjárás előtt huszonnyolc évvel keletkezett az az első, általunk is ismert és napjainkig fennmaradt írásos emlék, amelyben a mai Hajdúsámson településről is szó esik. Természetesen a *Sámson* név abban az időben még nem viselhetette a *Hajdú*-előtagot, hiszen — ahogyan már fentebb említettem — ez utóbbi névelem a XIX. század második felének szüleménye, az ekkor szervezett Hajdú megyére utal. 1864-ben a Pesty Frigyes kérésére a településről adatokat, információkat szolgáltató jegyző így írt a *Sámson* helynévről: „E’ Községnek egyetlen egyneve van; jelesen Sámson. — Minthogy azonban több Sámson nevű község is van; megkülönböztetésül tehát e’ Község Nyír Sámsonnak nevezetik azonn oknál fogva, hogy Szabolts megyével határos lévén; e’ Község szomszédságában, s’ e’ községen túl mindjárt, az úgynevezett Nyírség kezdődik.” (PESTY 1998: 474). Kettészakadásával alakult ki *Túrsámson* és *Szalóksámson*. Az első falu a Gutkeledek, a második a Hontpázmányok tulajdona volt (RÁCZ 2007: 238).

A községet az Árpád-korban *Túrsámson*-nak (1213/1550: *Tumsamsun*) nevezték, abból a célból, hogy megkülönböztessék a hasonló nevű szomszédos településtől, *Szalóksámson*tól, amelynek központja Debrecen keleti szélén volt. A Sámson helynév a magyar *Sámson* személynévből keletkezett metonimikus névadással, s birtoklást fejezhetett ki (RÁCZ 2007: 238). Ezzel szemben a korai adatokban szereplő *Túr* előtag szláv eredetű személynév, amely ’tulok, őstulok’ jelentésű szláv szóból eredeztethető. 1347-ből már egyre több helynevet ismerhetünk Sámson területéről és közvetlen környékéről. Ilyen például a félig magyar, félig latin eredetű *Ark fossatum* ’Árok nevű hosszanti mélyedés, sánc’, amely a Szikigyakor közelében húzódó, észak–déli irányú, IV. századi földsáncre, a szarmata *Ördög-árok*-ra vagy *Csörsz-árok*-ra utal. Ennek helyreállított szakasza a *Csereerdő* vasútállomástól délre ma is

látható. A *Berch* (Bérc) és *Domb* nevű halmok helyét ma már nem tudjuk pontosan meghatározni, azonban egy Nagy Lajos király korabeli oklevél alapján arra következtethetünk, hogy ezek minden bizonnyal élő helynevek voltak. Ugyancsak ebből az 1347. évi oklevélből állapítható meg, hogy Sámson település határában sok mocsár, vízfolyás és *arbor ilicis*, azaz tölgyfa, tölgyerdő, csereerdő volt. Nem véletlen tehát az olyan Debrecennel szomszédos erdőségek elnevezése, mint *Nagycsere* vagy *Csereerdő*.

Sámson község térségében az elmúlt néhány évszázad során több száz helynév keletkezett. Ezek közül az első — Sámson határát ábrázoló — 1758. évi kéziratos térkép (BmT 2) 64-et örökített meg. Természetesen sok helynevet találhatunk a későbbi rajzolt térképeken is. Ezek többségét ma már szinte senki sem ismeri, kiszorultak a használatból, de mindenképpen érdemes velük foglalkoznunk, fontos megismernünk őket, hiszen e nevek mindegyike motivált volt, azaz valóban jelölték, megnevezték azt a dolgot, amire vonatkoztak (pl. *Akasztó-hegy*, *Árok-rét*, *Dinnyés-lapos*, *Gabonalátó-hegy*, *Hunyoros-ér*, *Jegenye laposa*, *Lencsés-gerend*, *Púpos-heg*, és még sorolhatnám a színesebbnél színesebb, olykor meghökkentőnek tűnő elnevezéseket). Az egykori helynevek, különösen a külterületi helynevek révén némiképp bepillantást nyerhetünk az elmúlt századok sámsoni lakosainak életébe, névadási szokásaiba és nem utolsósorban a sámsoni határ korábbi állapotába. Ezekből megtudhatjuk, hogy milyenek voltak, merre voltak és kinek a tulajdonát képezték akkor az erdők, a nevezetes dombok, rétek, völgyek, vízfolyások, tavak, utak, kutak, szőlőskertek, tanyák és földbirtokok. Többek között ennek kiderítése miatt is vállalkoztam ezen dolgozat megírására.

4. A szócikkek felépítése

A szakdolgozatom két fő részből áll: egy, az összegyűjtött helynévanyagot funkcionális-szemantikai, lexikális-morfológiai, illetve keletkezéstörténeti szempontból vizsgáló részből, valamint egy, a helyneveket tartalmazó szótárból.

A szótár szócikkeinek mindegyike azonos módon épül fel. Egyrészt tartalmazzák az adott határrész standardizált, címszavasított megnevezését félkövér szedéssel, ábécé sorrendben. A kiemelt címszavakat a hely lokalizációja követi, vagyis hogy Hajdúsámson határának pontosan mely részén található az adott határrész. A helynevek lokalizációja azonban néhány esetben — éppen a névanyag történeti volta miatt — akadályba ütközött. Kutatásaim során több olyan adatot is találtam ugyanis, amelyek ma már nem ismertek a hajdúsámsoni lakosok körében, így azok pontos helye ismeretlen.

A lokalizációs rész után a lehetséges források felsorolása következik évszámmal, a szóban forgó névadat betűhív alakjával, valamint magának a forrásnak a megnevezésével. A szócikken belül az adatok időrendben követik egymást. Ha két vagy több helynév között etimológiai összefüggés áll fenn, akkor ezek összetartozására a szócikkek végén mindig utalok. A nyelvi adatok összetartozásának jelzésére a „Vö.” formát is használom.

II. A helynevek rendszertani leírása

1. Hajdúsámson határneveinek funkcionális-szemantikai leírása

Minden névadási aktust szemantikailag tudatosnak tekinthetünk, így megállapítható, hogy motiválatlan név nincs. A névadási folyamat során „a névalkotó-névhasználó közösség a denotátum valamely tulajdonságát, jegyét kiemelve alkot helynevet, a meglévő névmodellekhez alkalmazkodva” (TÓTH 2001a: 99). Továbbá ebből szükségszerűen adódik az is, hogy keletkezésekor minden név leíró jellegű: „a névadás alapjául szolgáló motívumok, szemantikai kategóriák közvetlen vagy közvetett formában megjelennek benne” (HOFFMANN 2007: 53).

A név funkcionális szerkezeti elemzésének alapfogalma a névrész. Névrésznek nevezhetjük a névnek azt a szegmentumát, amely a tárgyával kapcsolatban

valamilyen szemantikai jegyet fejez ki (HOFFMANN 2007: 53). Vegyük példának a Hajdúsámson határában található *Dinnyés-lapos*-t, melynek megnevezéséből azonnal sejteni lehet, hogy a területen hajdanában, vagy még ma is dinnyetermesztés folyt. Itt a denotátum a második névrész által kifejezett *lapos* (egy nagy kiterjedésű sík terület), az első névrész, a *Dinnyés* pedig a hellyel kapcsolatos sajátosságra utal. Tehát az általam végzett funkcionális-szemantikai elemzés során a helyneveknek azon összetevőjét vizsgálom meg közelebbről, amelyek valamilyen információval szolgálnak arról a helyről, amelyet megneveznek. Ily módon három névrésztípust különböztethetünk meg, melyek vagy önmagukban állnak, vagy egymással kombinálódnak. A névrész állhat egyrészt a hely fajtáját meghatározó fajtajelölő funkcióban (F), másrészt a hely valamilyen sajátosságát kifejező sajátosságfunkcióban (S), és a meglévő helyneveket vagy az átvett neveket jelölő megnevező funkcióban (M). A következőkben mindhárom névrésztípust külön kívánom tárgyalni.

1.1. A fajtajelölő névrészek

„A hely fajtájának megjelölésére bármilyen, általánosabb vagy speciális jelentésű közszót felhasználhatunk. Ezeket gyűjtőnévvel földrajzi köznévek szokás nevezni” (HOFFMANN 2007: 57). Tehát a helynevekben a nyelvi elemek kifejezhetik azt a földrajzi kategóriát, amelybe az adott hely jellegét tekintve besorolható. Mint ahogyan fentebb már említettem, a fajtajelölő névrész állhat önmagában is, de ez a 196 vizsgált helynév esetében csupán egy névnél figyelhető meg (*Liget*), tehát az arányuk rendkívül csekélynek mondható. A vizsgált névanyag szinte egészére viszont az a jellemző, hogy bennük a fajtajelölő névrész nem önállóan, hanem kétrészes helynevek második névrészében fordul elő (*Árok-rét*, *Cövek-hegy*, *Dinnyés-oldal*, *Epres-kert*), rendszerint egy sajátosságjelölő funkciójú névrészhez kapcsolódva. Ilyen S + F szerkezetű név már sokkal nagyobb számban fordul elő a hajdúsámsoni névanyagban.

Tehát a nevekben előforduló nyelvi elemek gyakran olyanok, amelyek kifejezik azt a helyfaját, amelybe a név által jelölt objektum tartozik (TÓTH 2001a: 100). Hajdúsámson esetében — földrajzi sajátosságait figyelembe véve — elsősorban olyan típusú kétrészes külterületi helynevekkel találkozhatunk, amelyeknél határnevekben találjuk meg a fajtajelölő utótagot. A határnevek kategóriájába tartoznak azok a helynevek, amelyek szántóföldeket, kerteket, gyümölcsösöket, szőlőket neveznek meg. De szintén ezt a csoportot gazdagítják a rétek, kaszálók, a legelők és erdők nevei is (HOFFMANN 2007: 47). Az alábbiakban azokat a hajdúsámsoni helyneveket sorolom fel, amelyekben egyértelműen megállapítható a fajtajelölő funkció. Félkövérrrel szedve emelem ki azokat a földrajzi közneveket, amelyek névrészként a fajtajelölő funkciót hivatottak kifejezni.

Hajdúsámsonra vonatkozóan a következő határtípusokat figyelhetjük meg: **dűlő** – Allodiális-*dűlő*, Alsószállás-Árokréti-*dűlő*, Apró-cserei-*dűlő*, Árok-réti-*dűlő*, Belsőtelki-*dűlő*, Bojbári-*dűlő*, Diósvári-*dűlő*, Diósvári járási *dűlő*, Fábían-*dűlő*, Felsőszállási-*dűlő*, Földvári-*dűlő*, Gyepteleki-*dűlő*, Hatos-*dűlő*, Hatos-gödri-*dűlő*, Hatosi-*dűlő*, Kecskerágói-*dűlő*, Kenderföld-*dűlő*, Kenderföldi-*dűlő*, Királykúti-*dűlő*, Kishágói-*dűlő*, Kutyahugyoztai-*dűlő*, Martinkai-Alsószállási-*dűlő*, Martinkai-Szőlőskerti-*dűlő*, Ördöngös-*dűlő*, Reviczky-cserei-*dűlő*, Savóskúti-*dűlő*, Sötéterdei-*dűlő*, Toldási-*dűlő*; **oldal** – Dinnyés-*oldal*, Diósvári-*oldal*, Földvári-*oldal*, Meleg-*oldal*, Vermes-*oldal*; **rét** – Agg-*rét*, Árok-*rét*, Ároki-*rét*, Cigány-*rét*, Hosszú-*rét*, Kanca-*rét*, Kecske-*rét*, Kerek-*rét*, Molnár-*rét*, Pócsik-*rét*, Sáros-*rét*, Sató-*rét*, Szaniszló-*rét*, Tisztavíz-*rét*; **kert** – Budaházy-*kert*, Epres-*kert*, Fábían-*kert*, Kenderes-*kert*, Közös-*kert*, Kulcsár-*kert*, Külső-*kert*, Meggyes-*kert*, Nyiczki-*kert*, Sámsoni-*kert*, Sámson-*kert*, Vén-*kert*; **kaszáló** – Alsó-szállási-*kaszáló*, Felsőszállási-*kaszáló*, Hosszú-*kaszáló*; **járás** – Csukási-*járás*, Diósvári *járás*, Földvári *járás*, János-tavai-*járás*, Kutyahugyozta-*járás*; **szőlőskert** – Budaházy-*szőlőskert*, Budaházy-*szőlőskerti*, Martinkai-*szőlőskert*, Vén-*szőlőskert*; **határ** – Gúti-*határ*; **rész** – Király-*rész*; **erdő** – Kis-*erdő*, Pap *erdeje*, Savóskúti-*erdő*, Sötét-*erdő*.

Láthatjuk tehát, hogy a határnevek a névanyag közel 40%-ában megmutatkoznak, s ezeken belül is a dűlőnevek kiemelkedő szerepet töltenek be, hiszen a 77 darab határnevet jelölő közsztót tartalmazó helynév közül 28-ban szerepel a *dűlő* névrész.

Különböző vizes területek, kisebb folyóvizek, állóvizek, kutak nevei is gazdagítják a sámsoni névanyagot. Ide sorolhatjuk a következőket: **kút** – Babonyi-*kút*, Danka *kútja*, Forrás-*kút*, Füle-*kút*, Gulya-*kút*, Király-*kút*, Máté *kútja*, Nemesek *kútja*, Pallagi-*kút*, Savós-*kút*, Szőlös-*kút*, Szőlös-*kútja*; **tó** – János *tava*, Mosó-*tó*; **ér** – Húgyos-*ér*, Hunyoros-*ér*; **láp** – Kis-*lapos*.

Domborzati formák nevei: **domb** – Csire-*domb*, Villongó-*domb*; **halom** – Kis-*halom*, Nagy-*halom*; **hegy** – Bajinka-*hegy*, Bokrétás-*hegy*, Bozsó-*hegy*, Cövek-*hegy*, Diósvár-*hegy*, Diósvári-*hegy*, Diósvár-*hegye*, Éhező-*hegy*, Élő-*hegyek*, Fazekas-*hegy*, Forrás-*hegy*, Forrás-kúti-*hegy*, Földvár-*hegy*, Gabonalátó-*hegy*, Gyakor-*hegy*, Hegedüs-*hegy*, Kápolna-*hegy*, Kecskés-*hegy*, Kutyahugyozta-*hegy*, Küküllő-*hegy*, Nagy-*hegy*, Nyárjas-*hegy*, Pócsik-*hegy*, Púpos-*hegy*, Romlott-*hegy*, Rontott-*hegy*, Szőlő-*hegy*, Téglás-*hegy*, Vágás-*hegy*, Vermes-*hegy*, Veszteglő-*hegy*; **lapos** – Banka *laposa*, Danka *kútja laposa*, Dinnyés-*lapos*, Diósvár *laposa*; Disznós-kút *laposa*, Füle *kútja laposa*, Gánás *laposa*, Hosszú-*lapos*, Hunyoros-*ér laposa*, Jegenye *laposa*, Kutyahugyozta-*hegy laposa*, Küküllő *laposa*, Medvés-*lapos*, Medvés *laposa*, Melegoldali *lapos*, Mogyorós-*lapos*, Nagy-*lapos*, Szarvas-gerend *laposa*, Tamás *laposa*. Az előbb felsorolt neveket végigtekintve különös az, hogy noha alföldi településről van szó, a gyűjtött névanyag több mint 15%-ában mégis valamilyen domborzati név szerepel a fajtajelölő funkcióban. Ezeknek a helyneveknek a többsége azonban ma már nem él, vagy pontos lokalizációra nincs mód esetükben. A *hegy* utótag használata nem indokolt ezeknél a képződményeknél, mert külső jegyeiket tekintve egyik sem felel meg azoknak a kritériumoknak, amiket a földrajztudomány a hegységekkel szemben támaszt, ti. azok a domborzati képződmények tekinthetők hegynek, amelyek tengerszint feletti magassága eléri a minimum 300-400 méteres magasságot.

Hajdúsámson külterületi helyneveinek körében szintén fontos szerep jut a lakott területek neveinek is, hiszen a települést körülvevő határban kiterjedt tanyavilág működött, ami sok embernek szolgált lakóhelyül. Az erre utaló helynevek a következők: **szállás** – Alsó-*szállás*, Alsó-*szállások*, Felső-*szállás*, Felső-*szállások*; **telek** – Belső-*telke*, Gyep-*telek*, Mikó-*telekje*; **föld** – Kenderföld, Kenderföldi. Ezen helynevek csekély száma, azonban nem tükrözi a valós számarányokat, hiszen még a XX. század első felében is a lakosság nagy része tanyákon élt, s a központi település,

Hajdúsámson kisebb kiterjedésű volt, mint napjainkban. Az egyes tanyáknak külön-külön is volt elnevezése — elsősorban tulajdonosaikról —, hivatalosan azonban nem jegyezték őket sehol, viszont az itteni lakosság, különösen az idősebb réteg nagyon sok tanyanevet őriz az emlékezetében.

Építménynevek: **vár** – Diós-*vár*; **kereszt** – Mátyás *keresztje*.

Összegzőképpen azt lehet elmondani, hogy a vizsgált 196 helynév között a legnagyobb számban a valamilyen határfajta jelölő utótagúak (*dűlő, oldal, rét, kert, kaszáló, járás, szőlőskert, határ, rész, erdő*) vannak (77), majd pedig azok, amelyek utótagja valamilyen domborzati formát jelöl (54). Gyakori a *dűlő* földrajzi köznévi (27), de a leggyakoribb a *hegy* utótag használata (31).

1.2. A megnevező szerepű névrészek

Megnevező funkcióban mindig valódi helynevek szerepelnek. Ez a név egy új név részeként ugyanazt a szerepet tölti be, ami egyben az eredeti helynévi jelentése is: a denotátumra való utalást (HOFFMANN 2007: 58). A megnevező funkciójú névrészt tartalmazó helynevek strukturális szempontból többfélék lehetnek. Egyrészt állhatnak önmagukban, s ilyenkor M szerkezetű névként írhatjuk le őket. Továbbá lehetnek második névrészi funkcióban is, amikor az első névrész sajátosságjelölő funkciójú (S + M), de előfordulhat az is, hogy előtagként szerepelnek egy földrajzi köznévi utótaggal együtt, M + F szerkezetet alkotva. Emellett kapcsolódhat — bár igen ritka jelenségnek számít — két megnevező funkciójú helynév egymással is (M + M).

A hajdúsámsoni névanyag esetében csupán a második (S + M) struktúrára található példa. Ilyenkor első névrészként a megnevező funkciójú második tagot megelőzve, sajátosságfunkcióban álló névrész szerepel: *Közép-Martinka, Nagy-Martinka, Savós-Gút*.

A fentiek alapján jól látható, hogy a hajdúsámsoni helynevek névrészeinek kis hányada lát el megnevező funkciót.

1.3. A sajátosságjelölő névrészek

A hely sajátosságát kifejező névrészfunkciók szemantikailag nagy változatosságot mutatnak (HOFFMANN 2007: 59), s minden helynévrendszerben ez a kategória tekinthető a legmegterheltebbnek. A nevekben megjelenő szemantikai tartalmat sokféle nyelvi elem: szó, szószerkezet kifejezheti (TÓTH 2001a: 106). „A sajátosságot kifejező szerep megvalósulhat egyrészes helynévben, de összekapcsolódhat ilyen névrész helyfajtajelölő szerepű földrajzi köznévi vagy megnevező funkcióban álló helynévi utótaggal is. A sajátosságra utalás funkcióját legtöbbször valamilyen melléknév vagy főnév látja el, de előfordul e szerepben helynévi lexéma is. A sajátosságra utaló névrész strukturálisan S, S + F, S + M szerkezetű neveket hozhat létre” (TÓTH 2001a: 107).

Hajdúsámson határának helyneveiben is — beleértve azokat az adatokat is, melyek első névrésze akár megnevező funkciót is betölthet — nagy gyakorisággal (89%) fordulnak elő sajátosságfunkciójú névrészek. A sajátosságra utalás körében kell szólni azokról a névrészekről, amelyek kifejezik a hely (1) tulajdonságát, (2) viszonyát valamilyen külső dologhoz, körülményhez, vagy (3) valamely más helyhez való viszonyát.

1.3.1. A hely tulajdonságát kifejező névrész

Ilyen sajátosság a hely **mérete, kiterjedése**: *Apró-csere, Hosszú-kaszáló, Hosszú-lapos, Hosszú-rét, Kis-csere, Kis-erdő, Kis-halom, Kis-lapos, Nagy-csere, Nagy-halom, Nagy-hegy, Nagy-lapos, Nagy-Martinka*. Az előbb felsorolt példák is mutatják, hogy a *kis-* és *nagy-* előtagok a leggyakoribbak a hely méretére utaló melléknevek körében, s ez nem csupán a hajdúsámsoni helynevekre vonatkoztatható, hanem a legtöbb helynévrendszerre általánosságban jellemző.

A terület **alakjára** utal: *Bokrétás-hegy, Cövek-hegy, Kerek-rét, Púpos-hegy, Vágás-hegy*. Van olyan név is, melynek első névrésze a nevezett hely **színére** utal: *Sötét-erdő*. PESTY FRIGYES kéziratos helynévtárában is van szó erről az erdőről, amely „onnan kapta nevezetét, mivel az, a' Községnek napfelkelt való oldalán, felette sűrű, 's hajdantan gondviselt állapotban 's nem meszsze távolságban lévén; a' Községre szembetűnő feketeségben sötétellett” (HOFFMANN–KIS 1998: 476).

A vízzel kapcsolatos helynevek esetében elterjedt szokás, hogy az első névrészben a víz **ízére** történik utalás: *Savós-Gút*, *Savós-kút*. Utalhat a névrész a **hőmérsékletre** is: *Meleg-oldal*, vagy a szóban forgó hely **állapotára**: *Romlott-hegy*, *Rontott-hegy*. Ez utóbbi jelenségre egyrészes helynév is lehet példa: *Lápos*. A hely környezetének vagy magának a helynek az **anyagára** utal a *Sáros-rét* első névrésze. Csupán az *Agg-rét* és a *Vén-kert* helynevekben történik utalás a hely **korára**. Ez utóbbi helynév PESTY FRIGYES helynévtárában is megjelenik: „A’ Vén kert pedig onnan [kapta nevét], mivel az, a’ határon legelső és legrégebb kert” (HOFFMANN–KIS 1998: 477).

1.3.2. A hely valamilyen külső dologhoz, körülményhez való viszonyát kifejező névrész

A külső dologhoz, körülményhez való viszony tárgyhoz, élőlényhez (elsősorban személyhez) kapcsolódóan egyaránt megjelenhet a névrészben (TÓTH 2001a: 109). Hajdúsámson névanyagának áttekintése alapján e kategóriában a legmegterheltebb funkciónak az adott hely növény- és állatvilágának kifejezése bizonyul.

Növényzetre utalnak a következő helynevek: *Gyep-telek*, *Jegenye laposa*, *Lencsegerend*, *Kenderföld*, *Kenderföldi*, *Küküllő-hegy*, *Küküllő laposa*,² *Szőlő-hegy*, *Dinnyés-lapos*, *Dinnyés-oldal*, *Diós-vár*, *Epres-kert*, *Gánás laposa*, *Hunyoros-ér*, *Kenderes-kert*, *Mogyorós-lapos*, *Nyárjas-hegy*, *Szőlős-kút*, *Szőlős kútja*. Emellett egyrészes helynevekben is megtalálható a növényzetre való utalás: *Geszteréd*, *Kecskerágó*, *Lencsés*. Ez utóbbi névre is utal PESTY, miszerint „nevét bírja onnan; hogy hajdanában e’ helyen az erdők némely puszta részein itt, ott, lencse termeltetvén, azt bőven és jó minőségben termette” (HOFFMANN–KIS 1998: 476).

Állatvilágra utaló névrészek vannak a *Gulya-kút*, *Kanca-rét*, *Kecske-rét*, *Szarvasgerend*, *Kecskés-hegy*, *Medvés-lapos*, *Medvés laposa*, *Tarkakutya* gyakra helynevekben. Emellett ezt a csoportot gazdagítja a következő két egyrészes név is: *Csukás*, *Galambos*.

A *Kápolna-hegy* az egyetlen adat abban a kategóriában, amely valamilyen **épület**, **építmény** jelenlétére utal az adott térségben. Maga az épület ma már nem látható, de Zoltai Lajos muzeológus szerint alighanem a köpcsi templom állhatott ezen a hegyen

---

² A *küküllő* török eredetű szó, amely ’kőkényes’-t jelent (FNESz.)

(GAZDAG 2000: 306). Az építményre utalás névrészfunkció egyrészes helynevekben nem gyakori, s a hajdúsámsoni helynevekre nem is jellemző.

A helynevekben szereplő névrész vonatkozhat a hellyel kapcsolatos valamely **személyre** vagy személyekre is. A **birtoklás** tényének kifejezése igen tipikus a helynévalkotásban (a régiségben különösen az volt), éppen ezért nem véletlen, hogy ez a funkcionális kategória a leginkább megterhelt a vizsgált helynévállományban is. Egyrészes nevekben és kétrészesek első névrészában egyaránt találkozhatunk ezzel a szemantikai szereppel (TÓTH 2001a: 111). Ebbe a kategóriába sorolandók a következő egy- és kétrészes nevek: *Bozsó-hegy*, *Budaházy-kert*, *Budaházy-szőlőskert*, *Budaházy-szőlőskerti*, *Csire-domb*, *Danka kútja*, *Fábián-dűlő*, *Fábián-kert*, *Füle-kút*, *János-tava*, *Kulcsár-kert*, *Martinka*, *Máté kútja*, *Mátyás keresztje*, *Meggyes-kert*,³ *Mikó telekje*, *Molnár-rét*, *Molnár rétje*, *Nyiczki-kert*, *Pócsik-hegy*, *Pócsik-rét*, *Reviczky-csere*, *Reviczky-cserei*, *Szaniszló-rét*, *Tamás laposa*. Ennek a kategóriának rokona, s ezért ezzel párhuzamosan kívánom még megemlíteni azt a csoportot, amelyben a sajátosságjelölő névrész a **hely használójára** utal. Nem egyszerű azonban elkülöníteni egymástól ezt a két kategóriát, hiszen nem húzódik éles határ közöttük. Az utóbbiba tartoznak a következők: *Király-kút*, *Király-rész*, *Közös-kert*, *Nemesek kútja*, *Pap erdeje*.

Az adott helyhez valamilyen módon kötődő **ember(ek)re**, **embercsoportra** utaló névrészek csupán két helynévben, a *Cigány-rét* és a *Fazekas-hegy* nevekben szerepelnek.

1.3.3. A hely valamilyen történéshez való viszonyát kifejező névrész

A hajdúsámsoni névanyagban olyan adatok is találhatóak, melyek sajátosságjelölő névrésze a hellyel kapcsolatos valamilyen eseményre utal. Véleményem szerint talán ezen helynevek keletkezési körülményei a legszínesebbek, hiszen egy-egy elnevezés már-már magában foglalja annak az eseménynek a leírását is, ami a névadást motiválta.

---

³ Az első névrész alapján arra gondolhatnánk, hogy növényzetre való utalás történik a helynévben. De PESTY FRIGYES, kéziratos helynévtárában azon kertek között említi, amelyek földesuraikról kapták nevüket (HOFFMANN–KIS 1998: 476).

A **helyvel kapcsolatos eseményre** utalnak az *Akasztó-hegy* és a *Gabonalátó-hegy* elnevezések. Előbbi „nevét onnan kapta, hogy reá hajdantan embert akasztottak” (HOFFMANN–KIS 1998: 477). Bizonyíték a név régiségére egyrészt, hogy az akasztással történő nyilvános kivégzések, amiket a szabadban közszemlére hajtottak végre igen régi időkre nyúlnak vissza, másrészt, hogy ez az elnevezés ma már nem él. Utóbbi kiemelkedésnek, a *Gabonalátó-hegy*-nek nagyon fontos funkciója volt Hajdúsámson életében, ugyanis aratás idején erről a hegyről figyelték, hogy nincs-e tűz a határban. A név sokat elárul az adott helyről: jelen esetben feltételezhető, hogy ez az emelkedés a környező dombok közül a legmagasabb volt, hiszen csak így lehetett nagy területet belátni róla. Ugyanebbe a kategóriába sorolhatóak a *Kutyahugyozta*, *Kutyahugyozta-járás*, *Kutyahugyoztai-dűlő*, *Kutyahugyoztai-járás*, *Kutyahugyoztai-oldal* helynevek is. Ezen megnevezések mindegyikének ugyanaz a határrész a denotátuma. PESTY FRIGYES így ír róla kéziratos helynévtárában: „A’ *Kútya hugyoztai oldal* nevét vette onnan, hogy azon részre, egy gúja kút még a’ régibb korban készítettvén; midőn az elkészült, egy kútya által annak kávája azonnal meg húgyoztatott, s’ erről öröklé e’ nevezetet” (HOFFMANN–KIS 1998: 475).

A *Mosó-tó* víznév egy olyan, Sámson határában levő vízállásra utal, amit minden bizonnyal a ruhák tisztítására használtak a környékbeli asszonyok. Ez az elnevezés ma is él, bár a tó az idő előrehaladtával elvesztette eredeti funkcióját. Az *Ördögös-dűlő* *Ördögös-* névrésze valószínűleg arra utal, hogy a területhez különböző természetfeletti jelenségeket, szellemjárásokat kapcsoltak.

1.3.4. A hely valamilyen más helyhez való viszonyát kifejező névrész

A névrészfunkciók között az egyik leggyakoribb a hely **pontos elhelyezkedésére** történő utalás (TÓTH 2001a: 114). Ebben a sorban kell megemlíteni a *Csukási-járás*, *Gúti-határ*, *Kecskerágói-dűlő* határneveket. Például a *Csukási-járás* annak a helynek a megnevezése, amely a *Csukás* nevezetű határban található.

A viszonyítási alapul szolgáló, s a névben nyelvileg megjelenő hely alapján tovább differenciálhatjuk az előbb említett kategóriát. A **víz közelében való elhelyezkedésre** mutatnak a következő helynevek: *Forrás-hegy*, *Forrás-kút*, *Hunyoros-ér* laposa, *János-tavai-járás*, *Tisztavíz-rét*. **Tájréssz** vagy **térszíni forma** neve jelenik meg a *Kutyahugyozta-hegy* laposa, *Vermes-oldal*, *Kishágói-dűlő*,

valamint az *Alsószállás-Árokréti-dűlő*, *Apró-cserei-dűlő*, *Árok-rét*, *Ároki-rét*, *Árokréti-dűlő*, *Bajinka-hegy*, *Földvár-hegy*, *Földvári-dűlő*, *Földvári-járás*, *Földvári-oldal*, *Hatos-gödri-dűlő*, *Hatosi-dűlő*, *Kenderföld-dűlő*, *Kenderföldi-dűlő*, *Martinkai-Szőlőskerti-dűlő*, *Meleg-oldali lapos*, *Pallagi-kút*, *Reviczky-cserei-dűlő*, *Sötéterdei-dűlő*, *Szarvas-gerend* laposa külterületi helynevekben.

Az *Alsó-szállási-kaszáló*, *Árokréti-Alsószállási-dűlő*, *Babonyi-kút*, *Belső telke*, *Belsőtelki-dűlő*, *Felsőszállási-dűlő*, *Felsőszállási-kaszáló*, *Gyepteleki-dűlő*, *Köpcsi-gerend*, *Martinkai-Alsószállási-dűlő*, *Martinkai-szőlőskert*, *Sámsoni-kert*, *Sámson-kert* helynevek **lakott területen, vagy annak közelében elhelyezkedő** helyre utalnak.

A **hely relatív, viszonyított helyzetéről** ad számot a következő néhány helynév: *Alsó-szállás*, *Alsó-szállások*, *Felső-szállás*, *Felső-szállások*, *Közép-Martinka*, *Külső-kert*.

1.3.5. Többféleképpen értelmezhető és kategorizálhatatlan nevek csoportja

Bizonytalan eredetű névrészek is akadnak Hajdúsámson külterületi helynevei között. Az ilyen típusú helynevek részletesebb vizsgálata sem ad tájékoztatást arról, hogy milyen funkciót tölthettek be a nevek keletkezésük pillanatában. **Többféleképpen értelmezhető**k például a *Hegedűs-hegy*,⁴ *Húgyos-ér*, *Máriás-rét*, *Téglás-hegy*, *Vermes-hegy*, *Veszteglő-hegy*, *Villongó-domb*. Arról, hogy ezen helynevek milyen megfontolásból kapták nevüket, nem tájékoztatnak a források, így csak találgatni tudunk. A *Hegedűs-hegy* besorolása azért kérdéses, mert az első névrész utalhat a hely birtokosára is, hiszen a *Hegedűs* családnév jellemző

---

⁴ Érdekeség a hellyel kapcsolatban, hogy 1907-ben és 1909-ben szőlővel telepítették be, s ekkor igen jelentős bronzkori leletek kerültek felszínre a dombon, Farkas Gábor bíró földjén: egy kard és tizenkét csákány. Egy különösen szép csákány kivételével az egész leletegyüttes a debreceni múzeumba került. Egy évvel később ugyanezen a tájon földforgatók három kettős gúzsú bronz bográcsot és három bronz szilkét találtak (ZOLTAI 1938: 24).

Hajdúsámsonban; ugyanakkor arra is, hogy az adott helyhez valamilyen módon kötődik a hegedű mint hangszer. A *Húgyos-ér* víznév esetében is többféle értelmezés képzelhető el: utalhat a név esetleg a folyó színére, ízére vagy a hellyel kapcsolatos valamilyen eseményre is. A *Máriás-rét* feltételezhetően egy, a közelében, vagy rajta található tóról kapta nevét. PESTY FRIGYES tesz említést egy *Máriás* nevezetű tóról (HOFFMANN–KIS 1998: 477), aminek pontos helye ismeretlen. Éppen emiatt nem lehetünk biztosak benne, hogy az előbb említett funkcióban áll a szóban forgó helynév. A *Téglás-hegy* elnevezés első névrésze utalhat a hely színére is: lehetséges, hogy az ott lévő talaj vöröses színe miatt a téglára emlékeztette a névadót vagy névadókat. De azt is el tudom képzelni, hogy a motiváló tényező esetleg egy, ezen a hegyen álló téglapépület volt, ami régebben ritka jelenségnek számított. A *Vermes-hegy* elnevezés egyaránt utalhat a hely alakjára, illetve arra is, hogy az adott helyen esetleg vermet áshattak. Feltételezésem szerint a *Veszteglő-hegy* első névrésze arra a tényre utalhat, hogy az adott kiemelkedés a térségben magányosan állhatott. A *Villongó-domb* elnevezés pedig véleményem szerint a térszíni forma méretére utalhat: talán olyan magas volt a domb, hogy messziről is látni lehetett. De hangsúlyoznom kell, hogy ezek az általam felsorolt besorolási lehetőségek csupán feltételezések, valójában nem tudhatjuk, pontosan mi is motiválta ezen helynevek létrejöttét.

Bizonytalan eredetüként a *Bajinka* helynevet tarthatjuk számon, melynek besorolására nincs fogódzónk.

2. Hajdúsámson határneveinek lexikális-morfológiai leírása

A helynevek lexikális-morfológiai elemzése során az egyes neveket abból a szempontból vizsgáljuk, hogy bennük milyen nyelvi kifejezőeszközök jelennek meg. A helyneveknek eszerint történő csoportosítását régebben és ma is a nevekbe foglalt szavak jelentése és az összekapcsolásukra használt grammatikai eszközök vizsgálata segítségével végezték el. A helynevek effajta elemzése tehát a funkcionális

névrészek nyelvi felépítésének analízisét jelenti, aminek során a jelentés és a forma kapcsolódási lehetőségeit vesszük sorra. A lexikális-morfológiai elemzés tehát „a nevekbe, névrészekbe foglalt szavak és a névalkotásban szerepet játszó morfémák szerinti interpretáció” (HOFFMANN 2007: 67).

Lexikális-morfológiai elemzés során azt kell figyelembe vennünk, hogy a helynév keletkezésekor, az adott korban és területen milyen morfológiai és grammatikai eszközök vettek részt a helynévi forma megalkotásában. Ily módon a funkcionális-szemantikai és a lexikális-morfológiai elemzés szoros kapcsolatban állnak, nincsenek egymással sem alá-, sem fölérendeltségi viszonyban (HOFFMANN 2007: 41).

A helynevek létrehozásában mind közzavak, mind pedig tulajdonnevek részt vehetnek. A nevekben ezek a lexémák állhatnak önmagukban (*Bajinka, Lápos, Liget*), képzővel (*Csukás, Éhező, Villongó*), illetve összetett helynevek elő- vagy utótagjaként (*Martinkai-szőlőskert, Közép-Martinka*) (TÓTH 2001b: 643).

A következőkben az általam gyűjtött hajdúsámsoni határnevek lexikális-morfológiai elemzését végzem el, amelyben a Hoffmann-modellt is alapul véve TÓTH VALÉRIA *A helynevek lexikális szerkezetéről* c. tanulmánya (2001) lesz segítségemre.

2.1. Az egyrészes helynevek lexikális-morfológiai felépítése

2.1.1. Köznévi lexémát tartalmazó egyrészes helynevek

Az egyrészes helynevekben szereplő közzavak többféle szófaji csoportba is besorolhatók: lehetnek főnevek és melléknevek, illetve melléknévi jellegű szavak (melléknévi igenevek, számnevek). A hajdúsámsoni névanyagban csupán 18 darab egyrészes helynevet találhatunk, amiből 13 tekinthető egyértelműen köznévnék.

a) Az igen sokféle szemantikai tartalmú lexémát magába foglaló **főnevek** csoportja az alábbi kategóriákkal jellemezhető.

A hely fajtáját megjelölő földrajzi köznevek megterheltsége igen csekélynek mondható a vizsgált területen, hiszen csak a *Liget* helynév sorolható ebbe a csoportba.

Személyt vagy csoportot jelentő szó nem jellemző az adott területre, viszont olyanokkal találkozhatunk, amelyek nem személyeket jelentő szavak. Ez utóbbi

kategórián belül jelen esetben csak a növényneveket és az állatneveket jelentő köznevek jelennek meg. Növénynévi lexémát tartalmazó helynevek sorában külön kell említenem azokat, amelyek képző nélkül állnak (*Kecskerágó, Küküllő*), és azokat, amelyekhez valamilyen helynévképző kapcsolódik (*Geszteréd, Lencsés*). Állatnévi lexémák jelennek meg a *Csukás* és a *Galambos* képzett nevekben. De találkozhatunk egy olyan, nem személyt jelölő köznévvvel is, amelyet az „egyéb” kategóriában helyezhetünk el, s ez a *Toldás* nevezetű helynév.

„A főnévi alapszóból alakult egyrészes helynevekben az alapszó jellege és a név által kifejezett funkcionális-szemantikai tartalom között kapcsolat, kölcsönös megfelelés mutatkozik: a földrajzi köznévv, mint nyelvi elem minden esetben helyfajtajelölő funkcióval bír, (...) a nem személyt jelentő közszóból alakult helynév pedig az adott hely valamilyen jellemző sajátosságát, az ott honos növény- és állatvilágot (...) hivatott kifejezni.” (TÓTH 2001b: 645).

b) A melléknévből vagy melléknévi jellegű szóból alakult egyrészes helyneveket az alábbi sajátosságok jellemzik.

Képzett melléknevet tartalmazó név a *Lápos*, amely egy Sámson határában lévő vizenyős, mocsaras területet hivatott megnevezni.

Folyamatos melléknévi igenév jelenik meg az *Éhező* domb, és a *Villongó* erdő megnevezésekben.

Szintén ebbe a kategóriába sorolhatjuk a számnévből képzett mellékneveket is (*Hatos*), de ezek sem jelentkeznek nagy számban a hajdúsámsoni névanyagban.

2.1.2. Tulajdonnévi lexémát tartalmazó egyrészes helynevek

A helynevekben szereplő tulajdonnévi lexémák két kategóriába sorolhatók: a **személynevek** mellett a már meglévő **helynevek** is szerepelhetnek új névként, az eredetitől eltérő jelentésben (TÓTH 2001b: 646). Utóbbi esetre a vizsgált területen nem találhatunk adatot, előbbi viszont — csekély számban ugyan —, de előfordul.

Hajdúsámson határneveinek sorában csupán két olyan helynévről beszélhetünk, melyben személynévi lexéma szerepel. A *Martinka* névforma mellett a *Gút* helynevet említhetjük még itt, melynek alakjában a nemzetségnévi lexéma formáns hozzákapcsolása nélkül, azaz metonimikusan jelenik meg.

2.2. A kétrészes helynevek lexikális-morfológiai felépítése

„A kétrészes helynevek utótagjuk alapján kétfélék lehetnek: második névrészként kizárólag földrajzi köznévi vagy valódi helynév szerepelhet, ilyen pozícióban más köznévi lexéma vagy személynév nem állhat” (TÓTH 2001b: 648).

2.2.1. Földrajzi köznévi utótagú kétrészes helynevek

Az utótagként mindig helyfajtajelölő szerepben álló földrajzi köznevek általában egyszerű szavak (*Árok-rét*, *Bojbári-dűlő*, *Csukási-járás*, *Felső-szállás*, *Nagy-halom*, *Kis-csere*, *Vesztglő-hegy* stb.), összetett földrajzi köznévvvel csupán néhány esetben találkozunk, bár az utótagja mindegyik névnek ugyanaz: *Budaházy-szőlőskert*, *Martinkai-szőlőskert*, *Vén-szőlőskert*.

A helynevek előtagjaként különböző szófajú köznévi (főnévi, melléknévi, számnévi) és tulajdonnévi (személynévi, helynévi) lexémák egyaránt előfordulhatnak (TÓTH 2001b: 648).

2.2.1.1. Főnévi előtagú helynevek

a) **Földrajzi köznévi** előtagú és földrajzi köznévi utótagú helynevek ritka jelenségnek számítanak, s ez igaz a hajdúsámsoni névanyagra is. Csupán három adatban, a *Forrás-hegy*, *Forrás-kút* és a *Vágás-hegy* nevekben jelenik meg ez a szerkezet.

b) **Személyt vagy csoportot jelölő főnév** + földrajzi köznévi struktúrájú nevekre szép számmal találhatunk adatokat a sámsóni külterületi helynevek között is. Ide sorolhatók azok a nevek, melyeknek előtagjában valamilyen foglalkozást jelölő lexéma szerepel: *Fazekas-hegy*, *Molnár-rét*, *Molnár rétje*, *Pap erdeje*. A vizsgált adatok sorában található olyan helynevek is, melyek előtagja személyt általában jelölő szó: *Király-kút*, *Király-rész*, *Nemesek kútja*. A személyt jelölő lexémák között találhatunk olyanokat is, amelyek valamilyen népnévre utalnak, de a sámsóni határnevek állományában csak egy ilyen helynév van, a *Cigány-rét*.

Az előbbieken a személyt jelölő köznevekről szóltam, de ezek mellett említést kell tennem a tulajdonnévi kategóriáról is, vagyis azokról a helynevekről, melyeknek előtagja valamilyen személynév. Erre sok példát láthatunk a sámsóni nevek között.

Családnév jelenik meg a következő nevek előtagjában: *Bozsó-hegy, Budaházy-kert, Budaházy-szőlőskert, Budaházy-szőlőskerti, Csire-domb, Danka kútja, Fábrián-dűlő, Fábrián-kert, Füle-kút, Kulcsár-kert, Meggyes-kert, Mikó telekje, Nyiczki-kert, Pócsik-hegy, Pócsik-rét, Reviczky-csere, Reviczky-cserei*. Keresztnév szerepel a *János tava, Máté kútja, Mátyás keresztje, Szaniszló rétje* és a *Tamás laposa* helynevek előtagjában. Az előbb felsorolt adatok viszonylag nagy számát tekintve arra a következtetésre juthatunk, hogy a hajdúsámsoni lakosság körében igen népszerű névadási módnak számított egy adott helynek a tulajdonosáról történő elnevezése.

c) A **nem személyt jelentő főnév** és földrajzi köznév összekapcsolásával létrejövő helynevek is nagy számban (32) szerepeltetik magukat a vizsgált névállományban. Ebbe a kategóriába olyan neveket sorolhatunk, melyek funkcionális tekintetben sokfélék lehetnek: utalhatnak a területen honos növény- és állatvilágra éppúgy, mint a hely jellemző anyagára, funkciójára, működésére, vagy megjelenhet bennük valamilyen titokzatos, a néphittel összefüggő szemantikai jegy is (TÓTH 2001b: 649). A sámsoni névjegyzékben nem találunk mindegyikre adatot, de — mint már említettem — nagy számban tartoznak helynevek ebbe a kategóriába is. Növénynévi lexémát a 32-ből 20 név tartalmaz, melyek előfordulhatnak képzetlen, illetve képzett formában is. Képzetlen növénynévi lexéma jelenik meg a következő helynevekben: *Gyep-telek, Jegenye laposa, Kenderföld, Küküllő-hegy, Küküllő laposa, Lencse-gerend, Szőlő-hegy, Kenderföldi*. A *Dinnyés-lapos, Dinnyés-oldal, Diós-vár, Epres-kert, Gánás laposa, Hunyoros-ér, Kenderes-kert, Mogyorós-lapos, Nyárjas-hegy, Szőlős-kút, Szőlős kútja* helynevekben viszont képzővel vannak ellátva a növénynévi lexémát tartalmazó névrészek. Szintén két csoportra bontva tárgyalhatjuk azokat a neveket is, melyekben állatnév jelenik meg. A *Gulya-kút, Kanca-rét, Kecse-rét, Szarvas-gerend* helynevekben képzetlen, míg a *Kecskés-hegy, Medvés-lapos, Medvés laposa* nevekben képzett alakban fordulnak elő az állatnevek. Épületet, építményt jelölő szó csak egy név előtagjában szerepel (*Kápolna-hegy*). A nem személyt jelentő főnévi kategórián belül még egy „egyéb” csoportot is számon tarthatunk, amelybe olyan különböző természetű nevek kerülhetnek, melyeket máshová nem tudtunk besorolni. Ide tartozik a *Cövek-hegy*.

2.2.1.2. Melléknévi előtagú helynevek

a) **Képzetlen melléknév** és földrajzi köznévi összekapcsolódásával jöttek létre a következő struktúrájú helynevek: *Agg-rét, Alsó-szállás, Alsó-szállások, Apró-csere, Belső telke, Felső-szállás, Felső-szállások, Hosszú-kaszáló, Hosszú-lapos, Hosszú-rét, Kerek-rét, Kis-csere, Kis-erdő, Kis-halom, Kis lápos, Közös-kert, Külső-kert, Meleg-oldal, Nagy-csere, Nagy-halom, Nagy-hegy, Nagy-lapos, Sötét-erdő, Vén-kert, Vén-szőlőskert.*

b) **Képzett melléknév** és földrajzi köznévi összekapcsolódását mutatják a következő névszerkezetek: *Bokrétás-hegy, Húgyos-ér, Máriás-rét, Ördögös-dűlő, Púpos-hegy, Sáros-rét, Savós-kút, Sziki-gyakor, Téglás-hegy, Vermes-oldal, Vermes-hegy.* Képzett melléknévek jelennek meg továbbá azoknak a helyneveknek az előtagjában is, amelyeket már a növénynévi és állatnévi lexémát tartalmazó nevek kapcsán említettem (*Dinnyés-lapos, Szőlős-kút, Kecskés-hegy* stb.). Noha képzett alakban, de egyértelműen növény-, illetve állatnevek szerepelnek ezekben, így inkább a már fentebb említett kategóriába soroltam őket.

c) A **melléknévi igenévi** előtagú és földrajzi köznévi utótagú helynevek nem tekinthetők gyakori névszerkezeteknek. Ebbe a kategóriába sorolhatjuk a folyamatos melléknévi igenevet tartalmazó neveket (*Akasztó-hegy, Éhező-hegy, Mosó-tó, Veszteglő-hegy, Villongó-domb*), valamint a befejezett melléknévi előtagú helyneveket (*Romlott-hegy, Rontott-hegy*).

d) **Számnévből képzett melléknév** + földrajzi köznévi struktúrájú a *Hatos-dűlő* és a *Hatos-gödri*.

2.2.1.3. Helynévi előtagú helynevek

Ebbe a csoportba olyan helynevek tartoznak, amelyeknek előtagja egyrészes helynév, kétrészes helynév, egyrészes képzett helynév vagy kétrészes képzett helynév.

a) **Egyrészes helynév** és földrajzi köznévi összekapcsolódásával keletkeztek a *Kugyahugyozta-járás* és a *Sámson-kert* határnevek. Előbbi helynév ugyanarra a denotátumra utal, mint a benne szereplő egyrészes helynév, míg az utóbbi más helyre mutat.

b) **Kétrészes helynév** + földrajzi köznévsztruktúrájú helynevek jelennek meg a következő adatokban: *Danka kútja laposa, Diósvár-hegy, Diósvár hegye, Diósvár laposa, Disznós-kút laposa, Földvár-hegy, Füle kútja laposa, Hunyoros-ér laposa, Kenderföld-dűlő, Kutyahugyozta-hegy laposa, Szarvas-gerend laposa, Tisztavíz-rét, Tarkakutya gyakra.*

c) **Egyrészes képzett helynév** alkotja a következő helynevek előtagját: *Ároki-rét, Babonyi-kút, Csukási-járás, Gúti-határ, Hatosi-dűlő, Kecskerágói-dűlő, Köpcsi-gerend, Kutyahugyoztai-dűlő, Martinkai-szőlőskert, Pallagi-kút, Sámsoni-kert.*

d) **Kétrészes képzett helynév** és földrajzi köznévs összekapcsolódásával jöttek létre a következő helynevek: *Alsószállás-Árokréti-dűlő, Alsó-szállási-kaszáló, Aprócserei-dűlő, Árokréti-Alsószállási-dűlő, Árok-réti-dűlő, Belsőtelki-dűlő, Diósvári-dűlő, Diósvári-hegy, Diósvári-járás, Diósvári-járás-dűlő, Diósvári-oldal, Felsőszállási-dűlő, Felsőszállási-kaszáló, Forrás-kúti-hegy, Földvári-dűlő, Földvári-járás, Földvári-oldal, Gyepteleki-dűlő, Hatos-gödri-dűlő, János-tavai-járás, Kenderföldi-dűlő, Királykúti-dűlő, Kishágói-dűlő, Martinkai-Alsószállási-dűlő, Martinkai-Szőlőskerti-dűlő, Meleg-oldali lapos, Reviczky-cserei-dűlő, Savóskúti-dűlő, Savóskúti-erdő, Sötéterdei-dűlő.* Az előbb felsorolt adatok számára való tekintettel megállapíthatjuk, hogy a vizsgált terület helynevei körében — a helynévi előtagok kapcsán — ez a névmodell tekinthető a legtipikusabbnak.

2.2.2. A helynévi utótagú kétrészes helynevek

Ebben a kategóriában azok a helynevek szerepelnek, amelyek előtagja valamilyen melléknév, utótagja pedig egy egyrészes helynév. Ide tartoznak a *Közép-Martinka, Nagy-Martinka* és a *Savós-Gút* nevek.

2.2.3. Szószerkezetek

Viszonylag ritka jelenségnek számít, amikor egy helynévben valamilyen szószerkezet alkot egy névrészt. Így van ez a sámsoni névállományban is: csupán két olyan adattal számolhatunk, melyekben igés, igeneves szerkezet jelenik meg (*Gabonalátó-hegy, Kutyahugyozta-hegy*).

3. Hajdúsámson határneveinek keletkezéstörténeti vizsgálata

A fentebb tárgyalt funkcionális-szemantikai és a lexikális-morfológiai elemzés mellett még egy harmadik vizsgálati módszert is meg kell említenünk: a keletkezéstörténeti elemzést. Ezen helynévelemzés során azt vizsgáljuk, hogy a szóban forgó helynevek milyen nyelvi szabályok szerint jöttek létre, milyen hatóerők irányították a nyelvi elemeknek a nevekbe való beépülését (HOFFMANN 2007: 79). A vizsgálat során nem csupán az egyes helynevek kialakulásáról kaphatunk képet, hanem arról is, milyen névalkotási módok voltak leginkább jellemzőek Hajdúsámsonban. A történeti helynévelemzés során, a tipologizálást megkönnyítendő az utolsó névalakító mozzanat alapján soroljuk be a neveket, korábbi történetét, alakulásmódját nem szükséges tárgyalnunk. Ennek az oka, hogy az idő múlása a helyneveken is nyomot hagy. A morfológiai és szemantikai szint azonban eltérő módon változik: az alapmodellek, a névrészfunkciók csak igen lassan módosulnak, a hozzájuk kapcsolódó formai kifejezőeszközök, azaz a lexikális-morfológiai típusok ellenben, mint nyelvi jelenségek, viszonylag gyors változást mutatnak (TÓTH 2001a: 124). Tehát a helynevek történeti elemzése kritikus pontnak számít a névtani vizsgálatok során, hiszen ennyi év távlatából nem könnyű megítélni egy-egy helynév keletkezését, ráadásul vannak olyan adatok is, „amelyek funkcionális jellegük és lexikális felépítésük alapján több történeti típusba is besorolhatóak lennének” (TÓTH 2001a: 126).

3.1. Szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett helynevek

Hajdúsámson határneveit vizsgálva arra a következtetésre juthatunk, hogy a legnépesebb számban (csupán néhány adat képez ez alól kivételt) a szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett nevek vannak. E szerkezetek mindkét tagja valamilyen információt nyújt az adott helynév denotátumáról, tehát funkcionális jegyet kifejező névrésznek tekintendő. Ebből az következik, hogy szintagmatikus szerkesztés útján mindig kétrészes helynév jön létre (HOFFMANN 2007: 82).

3.1.1. Jelzős szerkezetből alakult helynevek

3.1.1.1. Minőségjelzős szerkezetek

A sámsoni névadatok között a minőségjelzős szerkezetek képviseltetik magukat a legnagyobb számban.

1. A minőségjelző egyik fajtája a kiemelő jelző. Így tehát **kiemelő jelzői** összetételeket is megkülönböztethetünk. Ennek során az előtag mindig a denotátum valamely tulajdonságát jelöli meg, az utótag pedig csaknem minden esetben földrajzi köznévi névrész. De az ebbe a kategóriába sorolható helyneveket a jelzői szerepű első névrész szófaji hovatartozása alapján is tipizálhatjuk. Az esetek többségében ugyanis melléknév szerepel ebben a szintaktikai szerepben, ami lehet képzetlen (*Agg-rét, Apró-csere, Hosszú-rét, Kerek-rét, Kis-halom, Meleg-oldal, Nagy-csere, Sötét-erdő* stb.) vagy képzett (*Bokrétás-hegy, Dinnyés-lapos, Diós-vár, Epres-kert, Hegedűs-hegy, Hunyoros-ér, Kenderes-kert, Medvés-lapos, Mogyorós-lapos, Púpos-hegy, Sáros-rét* stb.) is. Néhány esetben főnévi (*Árok-rét, Forrás-kút, Gulya-kút, Gyep-telek, Kanca-rét, Kecse-rét, Lencse-gerend* stb.), valamint melléknévi igenévi (*Akasztó-hegy, Éhező-hegy, Élő-hegyek, Gabonalátó-hegy, Veszteglő-hegy, Villongó-domb, Romlott-hegy, Rontott-hegy*) jelzővel is találkozhatunk.

2. Másik fajtája a minőségjelzőknek a **kijelölő jelző**, mely szintén alkotója lehet a jelzős szerkezeteknek. Az ezzel rokonságot mutató helynevek előtagja azt a funkciót tölti be, hogy az azonos nevet viselő objektumok közül kijelölje valamelyiket. Erre nem sok példa van a sámsoni névanyagban, csupán néhány helynévnél figyelhetjük meg: *Alsó-szállás – Felső-szállás, Közép-Martinka – Nagy-Martinka*.

3.1.1.2. Mennyiségjelzős szerkezetek

Mennyiségjelzős szerkezetű helynévre csupán két adatot találhatunk a sámsoni helynevek között: *Hatos-dűlő* és *Hatos-gödri*.

3.1.1.3. Birtokos jelzős szerkezetek

Birtokos jelzős szerkezetre már jóval több adat hozható példaként. Ezen belül is a legnagyobb számban a jelöletlen birtokos jelzős helynevekkel találkozhatunk: pl. *Bozsó-hegy, Budaházy-kert, Budaházy-szőlőskert, Csire-domb, Fábián-dűlő, Fábián-*

kert, Füle-kút, János-tava, Király-kút, Kulcsár-kert, Molnár-rét, Reviczky-csere. Előfordulnak azonban olyanok is, amelyekben jelölve van a birtokos viszony: *Banka laposa, Danka kútja, Füle kútja laposa, Gánás laposa, Hunyoros-ér laposa, Jegenye laposa, Máté kútja, Mátyás keresztje, Molnár rétje, Nemesek kútja, Pap erdeje, Tamás laposa.* Ezen helynevek többségében egyértelműen kifejeződik az adott terület birtokosa, de találunk olyanokat is soraikban, amelyekben a birtokos pozícióját valamilyen helynév foglalja el. Ilyenkor a valamilyen más helyhez való viszony fejeződik ki a helynévben.

3.2. Morfematikus szerkesztéssel keletkezett helynevek

A másik jelentős keletkezéstörténeti kategória a vizsgált terület határnevei körében az egyrészes nevek létrejöttében szerepet játszó morfematikai szerkesztés. „A morfematikai szerkesztés azt a névalkotási eljárást takarja, amelynek során valamely nyelvi elem egy kötött morféma (képző, jel, rag) vagy ahhoz hasonló funkciójú elem (névutó) hozzákapsolásával helynévi szerep betöltésére válik alkalmassá” (HOFFMANN 2007: 85).

A hajdúsámsoni határneveket vizsgálva csupán a helynévképzővel alkotott neveket sorolhatjuk ebbe a kategóriába. Ezek közül is az *-s* képzősök vannak a legtöbben: *Csukás, Galambos, Hatos, Lápos, Toldás.* Mellettük még más helynévképzővel ellátott nevek is előfordulnak, de igen kis számban: *Éhező, Villongó, Geszteréd.*

3.3. Jelentésbeli névalkotással keletkezett nevek

A vizsgált terület határneveinek sorában a jelentésbeli névalkotással keletkezett helynevekre is találunk adatokat, noha meglehetősen csekély számban. Jelentéshasadással csupán egyetlen név, a *Liget* keletkezett. A metonimikus névátvitellel keletkezett határnevek száma is alacsony (5). Ide tartoznak a *Gút, Kecskerágó, Kutyahugyozta, Küküllő* és a *Martinka* elnevezések. Megállapítható, hogy kialakulásukat tekintve különbözőek lehetnek. Például a *Gút* helynév egy nemzetségnévből alakult ki metonimikus névátvitellel, a *Kecskerágó* helynév pedig a vele azonos nevű növénynévből magyarázható.

3.4. Bizonytalan keletkezésű nevek

Vannak olyan helynevek a hajdúsámsoni névjegyzékben, amelyek eredete, története bizonytalanságra ad okot, s azt sem tudhatjuk pontosan, hogyan keletkeztek. Ilyen névnek tekinthetők a *Bajinka*, *Bakarasztja* és az *Orgyális*, melyekről elhelyezkedésükön kívül más információink nincsenek. Névalakjukat vizsgálva sem igazán tudunk következtetéseket levonni, annyi azonban feltételezhető, hogy a *Bakarasztja* belső keletkezésű, míg a másik kettő vélhetően idegen eredetű (vagy idegen nyelvi lexikális elemet tartalmazó) nevek lehetnek.

III. Összegzés

A fentebb ismertetett vizsgálatok alapján azt a következtetést vonhatjuk le Hajdúsámson határneveivel kapcsolatban, hogy változatos, ugyanakkor tipikus névmodellek jellemzik őket, melyek a legkülönbébb lexikális elemekkel vannak kifejezve. A funkcionális-szemantikai vizsgálat során láthattuk, hogy a sajátosságfunkciójú nevek vagy névrészek előfordulása e területen meglehetősen nagyarányú, így a többi funkció kevésbé jellemző. A terület jellegét, az itt élő emberek életmódját jól tükrözik a helynevek. Mivel azonban elsősorban történeti adatokról beszélhetünk, Hajdúsámson mai arculatát már kevésbé adják vissza. Sok esetben megfigyelhető ugyanis, hogy a XIX. századi névadat még szántóföldet jelölt, ezzel szemben ma már lakott területként ismert az illető hely.

A hajdúsámsoni határnevek lexikális-morfológiai elemzése alkalmával azt figyelhettük meg, hogy a legnagyobb arányban a kétrészes képzett helynévi előtagot tartalmazó helynevek fordulnak elő, ahol az előtag képzős formájában kapcsolódik az utótaghoz. Ez annak a gyakori névadási módnak köszönhető, melynek során a már meglévő helynevek is részt vesznek az újabbak keletkezésében. A régebbi és az újabb változatok szinonim formákként, időben párhuzamosan élhetnek egymás mellett, s utalhatnak ugyanarra, vagy más denotátumra is.

Az általam gyűjtött helynevek keletkezéstörténeti vizsgálata során kevésbé változatos képet kaphattunk. Egyértelműen megállapítható ugyanis, hogy néhány kivétellel az összes név szintagmatikus szerkesztéssel jött létre, s ezen belül is elsősorban minőségjelzős szerkezetből.

IV. Szótár

Agg-rét ’zsombékos mocsár Savós-kút térségében’ 1858: *Agg-rét* (VI. 127/i.i. 1).

Allodiális-dűlő ’dűlő Hajdúsámson határában, Debrecen tulajdonába tartozott’ 1758: *Allodialis Dűlő* (BmÖ. 211), 1855: *Allodiális dűlő* (BmK. 129/1–2); *Allodialis dűlő* (BmK. 128), 1858: *Allodialis Dűlő* (VI. 127/i.i. 1), 1870: *Allodialis dűlő* (BmK. 131/1–4), 1871: *Allodialis dűlő* (VI. 127/i.i. 1).

Akasztó-hegy ’homokdomb Hajdúsámson határában’ 1842: *Akasztó hegy* (BmÖ. 209), 1864: *Akasztó hegy* „Nevét onnan kapta, hogy „reá hajdantan | embert akasztottak” (HOFFMANN–KIS 1998: 477), 1930: *Akasztó hegy* (Ny. 146). Környéke régen a pap földje volt. Az elnevezés ma már nem él (ZOLTAI 1938: 10).

Alsó-szállás ’határrész Hajdúsámson D-i részén, Martinkától ÉNy-ra’ 1758: *Alsó szállás* (BmÖ. 199), 1858: *Alsószállás* (VI. 127/i.i. 1), 1864: „A’ Felső és *Alsó szállás* pedig, nevét onnan bírja, hogy a’ felső

szállás a határnak felső [északi], az Alsó szállás pedig, az alsó [déli] részén esik, ’s e’ Községbeli lakosok egészsz nyáron által munka ideje alatt leginkább ottszállásoltak” (HOFFMANN–KIS 1998: 476), 1872: *Alsó Szállás* (VI. 127/i.i. 14); *Alsó Szállás* (BmK. 3/1–36); *Alsó Szállás* (BmK. 4/1–36), 1875: *Alsószállás* (VI. 127/i.i. 1), 1883: *Alsó Szállás* (VI. 127/i.i. 1), 1908: *Alsó szállás* (Hmk. 16/1–36), *Alsó szállás* (Hmk. 47/1–94), *Alsó szállás* (Hmk. 71/1–26), 1930: *Alsó Szállás* (Ny. 146). Alakváltozata **Alsó-szállások**. Vö. **Felső-szállás**.

Alsó-szállások ’határrész Hajdúsámson D-i részén, Martinkától ÉNy-ra’ 1833: *Alsó Szállások* (DvT. 614/1–3). Vö. **Alsó-szállás**.

Alsószállás-Árokréti-dűlő ’határrész Hajdúsámson D-i részén, Martinkától ÉNy-ra’ 1855: *Alsó Szállás árokréti dűlő* (BmK. 129/1–2); *Alsó Szállás árokréti dűlő* (BmK. 128), 1870: *Alsó szállás árokréti dűlő*

(BmK. 131/1–4). Alakváltozata **Árokréti-Alsószállási-dűlő**.

Alsó-szállási-kaszáló 'határrész Hajdúsámson D-i részén, Martinkától ÉNy-ra, a Király-kút mellett' 1842: *Alsó Szállási Kaszálló* (BmÖ. 209). Vö. **Alsó-szállás**.

Apró-csere 'Savós-kúttól K-re található határrész' 1855: *Apró csere* (BmK. 129/1–2). **Apró-cserei-dűlő** néven is említik.

Apró-cserei-dűlő 'Savós-kúttól K-re található határrész' 1855: *Apró cserei dűlő* (BmK. 128), 1858: *Apró cserei Dűlő* (VI. 127/i.i. 1), 1870: *Apró cserei dűlő* (BmK. 131/1–4), 1871: *Apró cserei dűlő* (VI. 127/i.i. 1). Vö. **Apró-csere**.

Árok-rét 'határrész a Csukás-dűlő K-i oldalán, Martinkától DNy-ra' 1871: *Árokrét* (BmK. 126). **Ároki-rét**, **Árok-réti-dűlő** néven is említik.

Ároki-rét 'határrész a Csukás-dűlő K-i oldalán, Martinkától DNy-ra' 1842: *Ároki rét* (BmÖ. 209), 1848: *Ároki rét* (Ny. 16). Vö. **Árok-rét**, **Árok-réti-dűlő**.

Árokréti-Alsószállási-dűlő 'határrész Hajdúsámson D-i részén, Martinkától ÉNy-ra' 1871: *Árokréti alsószállási dűlő* (VI. 127/i.i. 1). Vö. **Alsószállás-Árokréti-dűlő**.

Árok-réti-dűlő 'határrész a Csukás-dűlő K-i oldalán, Martinkától DNy-ra' 1758: *Árokréti Dűlő* (BmÖ. 211), 1858: *Árokréti Dűlő* (VI. 127/i.i. 1). Vö. **Árok-rét**, **Ároki-rét**.

Babonyi-kút 'kút Hajdúsámson határában, pontos helye ismeretlen' 1930: *Babonyi kút* (Ny. 146).

Bajinka „Hosszan elnyúló homokdomb Sámson határának D-i részén. A földvári járás kiegészítő része volt a majorsági és úrbéres földek 1842. évi osztályozásánál” (ZOLTAI 1938: 12). 1842: *Bajinka*, *Bajonka* (BmÖ. 209), 1930: *Bájinka* (Ny. 146). Ma is használt elnevezés. **Bajinka-hegy** néven is említik.

Bajinka-hegy „Hosszan elnyúló homokdomb Sámson határának D-i részén. A földvári járás kiegészítő része volt a majorsági és úrbéres földek 1842. évi osztályozásánál” (ZOLTAI 1938: 12). 1872: *Bajinka hegy* (BmK. 4/1–36), 1908: *Bajinka hegy* (HmK. 47/1–94). Vö. **Bajinka**.

Bakarasztja 'határrész (halom vagy völgy volt) a Köpcsi-gerendtől ÉK-re' 1930: *Bakarattyá* (Ny. 146).

Banka laposa 'rét a hajdúsámsoni határ K-i szélén, a tamásipusztai vasútállomás szomszédságában' 1842:

Banka lapossa (BmÖ. 209), 1930: *Banka Laposa* (Ny. 146).

Belső telke 'Hajdúsámson határában lévő hely, pontos helye ismeretlen' 1842: *Belsőtelke* (BmÖ. 209). **Belsőtelki-dűlő** néven is említik.

Belsőtelki-dűlő 'Hajdúsámson határában lévő hely, pontos helye ismeretlen' 1758: *Belső Telki Dűlő* (BmÖ. 211), 1858: *Belső teleki Dűlő* (VI. 127/i.i. 1), 1871: *Belsőtelki dűlő* (VI: 127/i.i. 1). Vö. **Belső telke**.

Bojbári-dűlő 'Hajdúsámson határában lévő hely, pontos helye ismeretlen' 1842: *Bojbári Dűlő* (BmÖ. 209).

Bokrétás-hegy '152 méter magas homokdomb a Savóskúti-erdő ÉK-i részén, a Király-rész Ny-i oldalán' 1908: *Bokrétás hegy* (HmK. 16/1–36), *Bokrétás hegy* (HmK. 47/1–94), *Bokrétás hegy* (HmK. 71/1–26).

Bozsó-hegy 'kisebb homokdomb a János-tava-dűlő K-i oldalán' 1842: *Bozsó Hegy* (BmÖ. 209).

Budaházy-kert 'a Csire utca végén található kert, a Nagyszőlőskert utca folytatásában' 1872: *Budaházi Kert* (BmK. 4/1–36), 1908: *Budaházy kert* (HmK. 16/1–36). **Budaházy-szőlőskert** és **Budaházy-szőlőskerti-dűlő** néven is említik.

Budaházy-szőlőskert 'a Csire utca végén található kert, a Nagyszőlőskert utca folytatásában' 1855: *Budaházi Szőlős kert* (BmK. 129/1–2), 1870: *Budaházi szőlős Kert* (BmK. 131/1–4). Vö. **Budaházy-kert**, **Budaházy-szőlőskerti-dűlő**.

Budaházy-szőlőskerti 'a Csire utca végén található kert, a Nagyszőlőskert utca folytatásában' 1855: *Budaházi Szőlőskerti* (BmK. 128). Vö. **Budaházy-kert**.

Budaházy-szőlőskerti-dűlő 'a Csire utca végén található kert, a Nagyszőlőskert utca folytatásában' 1858: *Budaházy Szőlőskerti Dűlő* (VI. 127/i.i. 1), 1871: *Budaházy szőlőskerti dűlő* (VI: 127/i.i. 1). Vö. **Budaházy-kert**, **Budaházy-szőlőskert**.

Cigány-rét 'a Diósvári-dűlőhöz tartozó lapos' 1842: *Cigányrét* (BmÖ. 209).

Cövek-hegy 'homokdomb Sámson belterületén, a vasúti töltéstől É-ra' 1842: *Czövek hegy* (BmÖ. 209).

Csire-domb 'domb Hajdúsámson határában, pontos helye ismeretlen' 1842: *Csire domb* (BmÖ. 209).

Csukás 'a Cserei-ér és a Diósvári-árok összefolyásától K-re elterülő, vizenyős talajú határrész' 1842:

Csukás (BmÖ. 209). **Csukási-járás** néven is említik.

Csukási-járás 'a Cserei-ér és a Diósvári-árok összefolyásától K-re elterülő, vizenyős talajú határrész' 1872: *Csukási Járás* (VI. 127/i.i. 14); *Csukási Járás* (BmK. 3/1–36); *Csukási Járás* (BmK. 4/1–36), 1875: *Csukási Járás* (VI. 127/i.i. 1), 1883: *Csukási járás* (VI. 127/i.i. 1), 1908: *Csukási Járás* (HmK. 47/1–94); *Csukási járás* (HmK. 1–26). Vö. **Csukás**.

Danka kútja 'Hajdúsámson határában lévő kút, pontos helye ismeretlen' 1842: *Danka kútja* (BmÖ. 209).

Danka kútja laposa 'Hajdúsámson határában lévő kút, pontos helye ismeretlen' 1842: *Danka kútja lapossa* (BmÖ. 209).

Dinnyés-lapos 'a Vénkertbe vezető Bagosi út D-i oldalán elterülő föld, a Ligeti-ér völgye, a Vezendi- és Fórizstanya között' 1864: *Dinnyés-lapos*-nak nevezik, „mivel régente e' helyen igen sok jó, és híres dinnye termett; miről Sámson most is nevezetes” (HOFFMANN–KIS 1998: 477). 1930: *Dinnyés Lapos* (Ny. 146). **Dinnyés-oldal** néven is említik.

Dinnyés-oldal 'a Vénkertbe vezető Bagosi út D-i oldalán elterülő föld, a

Ligeti-ér völgye, a Vezendi- és Fórizstanya között' 1842: *Dinnyés oldal* (BmÖ. 209). Vö. **Dinnyés-lapos**.

Diós-vár 'határjelző homokdomb Debrecen, Hajdúhadház és Hajdúsámson között ott, ahol a debreceni és a hadházi Pallag-pusztát elválasztó határvonal Sámson felől véget ér; magassága 147 méter' 1842: *Diósvár* (BmÖ. 209), 1858: *Diósvár* (VI. 127/i.i. 1), 1930: *Diós Vár* (Ny. 146). **Diósvári-hegy**, **Diósvár-hegy**, **Diósvár hegye** néven is említik.

Diósvári-dűlő 'határrész a belterületől ÉNy-ra, a vasúttól É-ra' 1758: *Diósvári Dűlő* (BmÖ. 211), 1855: *Diósvári dűlő* (BmK. 129/1–2); *Diósvári dűlő* (BmK. 128), 1858: *Diósvári Dűlő* (VI. 127/i.i. 1), 1870: *Diósvári dűlő* (BmK. 131/1–4), 1871: *Diósvári dűlő* (VI. 127/i.i. 1). **Diósvári oldal** és **Diósvári-járás** néven is említik.

Diósvár-hegy 'határjelző homokdomb Debrecen, Hajdúhadház és Hajdúsámson között, ott, ahol a debreceni és a hadházi Pallag-pusztát elválasztó határvonal Sámson felől véget ér; magassága 147 méter' 1872: *Diósvár hegy* (BmK. 3/1–36); *Diosvárhegy* (BmK. 4/1–36), 1908: *Diósvár hegy* (HmK. 71/1–26). Vö.

Diós-vár, Diósvári-hegy, Diósvár-hegye.

Diósvári-hegy 'határjelző homokdomb Debrecen, Hajdúhadház és Hajdúsámson között, ott, ahol a debreceni és a hadházi Pallag-pusztát elválasztó határvonal Sámson felől véget ér; magassága 147 méter' 1842: *Diósvári hegy* (BmÖ. 209), 1908: *Diósvári hegy* (HmK. 16/1-36). Vö. **Diós-vár, Diósvár-hegy, Diósvár-hegye.**

Diósvár-hegye 'határjelző homokdomb Debrecen, Hajdúhadház és Hajdúsámson között, ott, ahol a debreceni és a hadházi Pallag-pusztát elválasztó határvonal Sámson felől véget ér; magassága 147 méter' 1869: *Diósvár hegye* (VI. 127/i.i. 1), 1871: *Diósvár hegye* (VI. 127/i.i. 1). Vö. **Diós-vár, Diósvári-hegy, Diósvár-hegy.**

Diósvári járás 'határrész a belterülettől ÉNy-ra, a vasúttól É-ra' 1842: *Diósvári Járás* (BmÖ. 209), 1872: *Diósvári Járás* (Bmk. 3/1-36); *Diósvári Járás* (BmK. 4/1-36), 1883: *Diósvári járás* (VI. 127/i.i. 1), 1908: *Diósvári járás* (HmK. 16/1-36); *Diósvári járás* (HmK. 47/1-94); *Diósvári járás* (HmK. 71/1-26). Vö.

Diósvári-dűlő, Diósvári járási dűlő, Diósvári-oldal.

Diósvári-járási-dűlő 'határrész a belterülettől ÉNy-ra, a vasúttól É-ra' 1875: *Diósvári járási dűlő* (VI. 127/i.i. 1). Vö. **Diósvári-dűlő, Diósvári-oldal, Diósvári járás.**

Diósvár laposa 'a hajdúsámsoni határnak Pallaggal szomszédos részén elterülő rét neve volt' 1842: *Diósvár Lapossa* (BmÖ. 209).

Diósvári-oldal 'határrész Hajdúsámson belterületétől ÉNy-ra, a vasúttól É-ra' 1864: *Diósvári Óldal*. Pesty: „A' *Diósvári Óldal* neveztetik onnan, hogy ezen Óldal részén egy romladozott földvárhoz hasonló homok domb lévén; bizonyos Diós nevű gújás a' gujabeli marhákat ott szerette és szokta állásolni” (HOFFMANN-KIS 1998: 475). Vö. **Diósvári-dűlő, Diósvári járás, Diósvári járási dűlő.**

Disznós-kút laposa 'Hajdúsámson határában lévő hely, pontos helye ismeretlen' 1842: *Disznóskút lapossa* (BmÖ. 209).

Epres-kert 'kert Hajdúsámson határában, pontos helye ismeretlen' 1842: *Epreskert* (BmÖ. 209), 1859: *Epreskert* (SzmT. 39).

Éhező 'domb Hajdúsámson határában, pontos helye ismeretlen' 1864: *Éhező* (HOFFMANN-KIS 1998: 477). **Éhező-hegy** néven is említik.

Éhező-hegy 'domb Hajdúsámson határában, pontos helye ismeretlen' 1842: *Éhező hegy, Éhező Hegy* (BmÖ. 209). Vö. **Éhező**.

Élő-hegyek 'domb Hajdúsámson határában, pontos helye ismeretlen' 1930: *Élő hegyek* (Ny. 146).

Fábián-dűlő 'dűlő Hajdúsámson K-i részén, a Szatmári utca végén' 1871: *Fábián dűllő* (VI. 127/i.i. 1).

Fábián-kert néven is említik.

Fábián-kert 'határrész Hajdúsámson K-i részén, a Szatmári utca végén helyezkedett el' 1784: *Fábián kert* (BmT. 7), 1908: *Fábián kert* (HmK. 16/1–36); *Fábián kert* (HmK. 71/1–26). Vö. **Fábián-dűlő**.

Fazekas-hegy 'Hajdúsámson város határának DK-i részén álló homokdomb' 1842: *Fazokas hegy, Fazakas hegy, Fazekas hegy* (BmÖ. 209), 1872: *Fazekas hegy* (BmK. 4/1–36). Az első világháború előtt Debrecen majorsági földje volt, vitézi telkek alakultak rajta. ZOLTAI LAJOS muzeológus úgy sejtette, hogy „a Fazekas-hegy, valamint Bajinka és a Vermes-hegy környéke hajdan egy

elfelejtett, csak néhány oklevélből ismert középkori falu földje volt” (ZOLTAI 1938: 19).

Felső-szállás 'Savós-kúttól ÉNy felé eső határrész neve, a hadházi Parlag-pusztá szomszédságában' 1782: *Felső Szállás* (BmT. 6), 1864: *Felső szállás*. „A' *Felső* és Alsó szállás pedig, nevét onnan bírja, hogy a' felső szállás a határnak felső [északi], az Alsó szállás pedig, az alsó [déli] részén esik, 's e' Községbeli lakosok egészsz nyáron által munka ideje alatt leginkább ottszállásoltak” (HOFFMANN-KIS 1998: 476). Alakváltozata: **Felső-szállások**. **Felsőszállási-dűlő** és **Felsőszállási-kaszáló** néven is említik. Vö. **Alsó-szállás**.

Felső-szállások 'a Savós-kúttól ÉNy felé eső határrész neve, a hadházi Parlag-pusztá szomszédságában' 1833: *Felső Szállások* (DvT. 614), 1930: *Felső Szállások* (Ny. 146). Vö. **Felső-szállás**, **Felsőszállási-dűlő**, **Felsőszállási-kaszáló**.

Felsőszállási-dűlő 'a Savós-kúttól ÉNy felé eső határrész neve, a hadházi Parlag-pusztá szomszédságában' 1758: *Felsőszállási Dűlő* (BmÖ. 211), 1855: *Felső Szállási dűlő* (BmK. 129/1–2); *Felsőszállási dűlő* (BmK.

128), 1858: *Felsőszállási Dűlő* (VI. 127/i.i. 1), 1870: *Felső szállási dűlő* (BmK. 131/1–4), 1871: *Felső szállási dűlő* (VI. 127/i.i. 1). Vö. **Felső-szállás**.

Felsőszállási-kaszáló 'a Savókúttól ÉNy felé eső határrész neve, a hadházi Parlag-puszta szomszédságában' 1842: *Felső Szállási Kaszálló* (BmÖ. 209). Vö. **Felső-szállás**.

Forrás-hegy 'Hajdúsámson határában lévő hegy, pontos helye ismeretlen' 1842: *Forás hegy, Forrás hegy* (BmÖ. 209). **Forrás-kúti-hegy** néven is említik.

Forrás-kút 'a Sötét-erdő közelében található, Hajdúsámson K-i határában' 1842: *Forás kút, Forrás kút* (BmÖ. 209).

Forrás-kúti-hegy 'Hajdúsámson határában lévő hegy, pontos helye ismeretlen' 1842: *Foráskuti hegy* (BmÖ. 209). Vö. **Forrás-hegy**.

Földvár-hegy 'homokdomb Sámson határában, a településtől DK-re' 1842: *Földvár Hegy* (BmÖ. 209). Az 1750-es években Debrecen 'osztályrésze' volt. Az elnevezés most is él.

Földvári-dűlő 'Sámsontól DK-re eső határrész' 1758: *Földvári Dűlő* (BmÖ. 211), 1842: *Földvári Dűlő*

(BmÖ. 212), 1855: *Földvári dűlő* (BmK. 129/1–2); *Földvári dűlő* (BmK. 128), 1870: *Földvári dűlő* (BmK. 131/1–4), 1871: *Földvári dűlő* (VI. 127/i.i. 1). **Földvári járás**, **Földvári-oldal** néven is említik.

Földvári járás 'Sámsontól DK-re eső határrész' 1833: *Földvári Járás* (DvT. 614/1–3), 1842: *Földvári Járás, Földváry Járás* (BmÖ. 209). Vö. **Földvári-dűlő, Földvári-oldal**.

Földvári-oldal 'Sámsontól DK-re eső határrész' 1864: *Földvári oldal*. „A' *Földvári oldal* nevét vette egy nagy, romladozott földvárhoz hasonló alakzatú homok dombról; — mely ezen a földvári oldálnak, csaknem közepén fekszik —” (HOFFMANN-KIS 1998: 476). Vö. **Földvári-dűlő, Földvári járás**.

Füle-kút 'mezei kút volt Sámsontól D-re, a Jegénye-lapos K-i részén' 1842: *Füle kút* (BmÖ. 209).

Füle kútja laposa 'a mezei kúttól DK-re elterülő lapály' 1842: *Füle kútja lapossa, Füle kút lapossa* (BmÖ. 209), 1864: *Füle kút Lapossa*. „Ide egy Füle nevű ember kútát készítettett” (HOFFMANN-KIS 1998: 477).

Gabonalátó-hegy 'Sámson belterületének ÉK-i határában áll, a Cövek-hegy és a Púpos-hegy között. Aratás idején

innen figyelték, hogy nincs-e tűz a határban' 1842: *Gabona látó hegy* (BmÖ. 209), 1930: *Gabona látó hegy* (Ny. 146).

Galambos 'Hajdúsámson határában lévő hely, pontos helye ismeretlen' 1930: *Galambos* (Ny. 146).

Gánás laposa '1842-ben a Diósvári járáshoz tartozó határrész; Sámson belterületétől Ny-ra kerül el: a pallagi Tornyostanya, a vasút és a 471-es országút közötti terület Ny-i részén' 1842: *Gánás lapossa* (BmÖ. 209).

Geszteréd 'Szabolcs megyéhez tartozó pusztá a sámsoni Liget-dűlő északi határán' 1833: *Gesteréd* (DvT. 614).

Gulya-kút 'kút Martinka és Sámson között, a mai természetvédelmi területen' 1842: *Guja kút, Gulya kút* (BmÖ. 209).

Gút 'nagy kiterjedésű erdő Sámsontól É-ÉNy-ra' 1858: *Gút* (VI. 127/i.i. 1). **Gúti-határ, Savós-Gút, Savós-kút, Savóskúti-erdő** néven is említik.

Gúti-határ 'nagy kiterjedésű erdő Sámsontól É-ÉNy-ra' 1858 *Gúti határ* (VI. 127/i.i. 1). Vö. **Gút, Savós-Gút, Savós-kút, Savóskúti-erdő.**

Gyakor-hegy 'Sámson határának D-i részén álló homokdomb, a Hosszú-hegytől D-re, a Bodzás-dűlői útelágazásban; a XVIII. század közepén Nitzky-birtok volt' 1842: *Gyakor hegy* (BmÖ. 209). **Gyakor hegye** néven is említik.

Gyakor hegye 'Sámson határának D-i részén álló homokdomb, a Hosszú-hegytől D-re, a Bodzás-dűlői útelágazásban; a XVIII. század közepén Nitzky-birtok volt' 1842: *Gyakor-hegye* (BmÖ. 209). Vö. **Gyakor-hegy.**

Gyep-telek 'Hajdúsámson határában lévő hely, pontos helye ismeretlen' 1872: *Gyep telek* (VI. 127/i.i. 14); *Gyep telek* (BmK. 4/1–36), 1883: *Gyep telek* (VI. 127/i.i. 1), 1908: *Gyep telek* (HmK. 16/1–36); *Gyep telek* (HmK. 71/1–26). **Gyep teleki-dűlő** néven is említik.

Gyep teleki-dűlő 'Hajdúsámson határában lévő hely, pontos helye ismeretlen' 1875: *Gyep teleki dűlő* (VI. 127/i.i. 1). Vö. **Gyep-telek.**

Hatos 'határrész a Liget-dűlőben, az Orgyális és a Király-rész között' 1872: *Hatos* (BmK. 4/1–36), 1908: *Hatos* (HmK. 47/1–94), *Hatos* (HmK. 71/1–26). **Hatos-dűlő, Hatos-gödri,**

Hatos-gödri-dűlő, Hatosi-dűlő néven is említik.

Hatos-dűlő 'határrész a Liget-dűlőben, az Orgyális és a Király-rész között' 1870: *Hatos dűlő* (BmK. 131/1–4). Vö. **Hatos, Hatos-gödri, Hatos-gödri-dűlő, Hatosi-dűlő.**

Hatos-gödri 'határrész a Liget-dűlőben, az Orgyális és a Király-rész között' 1842: *Hatos Gödri* (BmÖ. 209). Vö. **Hatos, Hatos-dűlő, Hatos-gödri-dűlő, Hatosi-dűlő.**

Hatos-gödri-dűlő 'határrész a Liget-dűlőben, az Orgyális és a Király-rész között' 1842: *Hatos gödri dűlő* (BmÖ. 209). Vö. **Hatos, Hatos-dűlő, Hatos-gödri, Hatosi-dűlő.**

Hatosi-dűlő 'határrész a Liget-dűlőben, az Orgyális és a Király-rész között' 1855: *Hatosi dűlő* (BmK. 129/1–2); *Hatosi dűlő* (BmK. 128), 1858: *Hatosi Dűlő* (VI. 127/i.i. 1), 1871: *Hatosi dűlő* (VI. 127/i.i. 1). Vö. **Hatos, Hatos-dűlő, Hatos-gödri, Hatos-gödri-dűlő.**

Hegedüs-hegy 'domb Hajdúsámszon határában' 1842: *Hegedüs hegy* (BmÖ. 209). Az 1758. évi kéziratot térkép már jelöli Sámson belterületétől É-ra, a Köpösi-kátyó és a Köpösi-gerend szomszédságában. 1907-ben és 1909-ben szőlővel telepítették be,

ekkor igen jelentős bronzkori leletek kerültek felszínre a dombon, Farkas Gábor bíró földjén: egy kard és tizenkét csákány. Egy különösen szép csákány kivételével az egész leletegyüttes a debreceni múzeumba került. Egy évvel később ugyanezen a tájon földforgatók három 'kettős gúzsú' bronz bográcsot és három bronz szilkét találtak. A jelentős leletről Zoltai Lajos írt ismertetést a MAN című angol folyóirat 1926. évi augusztusi számában *Two Bronze Hoards from Hajdúsámszon, near Debrecen* címmel.

Hosszú-kaszáló 'Hajdúsámszon határában lévő hely, pontos helye ismeretlen' 1842: *Hosszú kaszálló* (BmÖ. 209). **Hosszú-lapos** néven is említik.

Hosszú-lapos 'Hajdúsámszon határában lévő hely, pontos helye ismeretlen' 1858: *Hosszú-lapos* (VI. 127/i.i. 1). Vö. **Hosszú-kaszáló.**

Hosszú-rét 'vízjárta hely a Diósvári-dűlő É-i részén, a Hadházra vezető műút Ny-i oldalán' 1842: *Hosszúrét* (BmÖ. 209), 1908: *Hosszú rét* (HmK. 47/1–94), 1914: *Hosszú-rét* (Katonai 44).

Húgyos-ér 'Hajdúsámszon határában lévő vízfolyás, pontos helye

ismeretlen' 1842: *Hugyos ér* (BmÖ. 209).

Hunyoros 'kisebb vízfolyás a Vermes-oldalon' 1842: *Hunyoros* (BmÖ. 209). A boglárkafélék családjába tartozó, mérgező hatású növényről, a hunyorról kapta nevét. **Hunyoros-ér** néven is említik.

Hunyoros-ér 'kisebb vízfolyás a Vermes-oldalon' 1842: *Hunyoros ér* (BmÖ. 209), 1930: *Hunyoros ér* (Ny. 146). A boglárkafélék családjába tartozó, mérgező hatású növényről, a hunyorról kapta nevét. Vö. **Hunyoros**.

Hunyoros-ér laposa 'Hajdúsámson határában lévő hely, pontos helye ismeretlen' 1842: *Hunyoros ér lapossa* (BmÖ. 209).

János tava 'tó Hajdúsámson határában' 1782: *János Tava* (BmT. 6), 1842: *János tava, Jánostava* (BmÖ. 209), 1930: *János Tava* (Ny. 146). Pesty Frigyes említi kéziratos helynévtárában a sámsoni tavak között. A mai Jánostava-dűlőben volt, a régi tó feltöltődött.

János-tavai-járás 'határrész Hajdúsámson belterületétől DNy-ra, a község és a Sámsoni kert között, az egykori János tava helyén' 1872: *János tavai Járás* (VI. 127/i.i. 14); *János tavai Járás* (BmK. 3/1–36);

János tavai Járás (BmK. 4/1–36), 1875: *Jánostavai járás* (VI. 127/i.i. 1), 1908: *János tavai járás* (HmK. 16/1–36); *János tavai járás* (HmK. 47/1–94); *Jánostavai járás* (HmK. 71/1–26).

Jegenye laposa 'vizenyős lapály Hajdúsámsontól DNy-ra, a Jánostava-dűlő K-i oldalán, a Bozsó-hegy alatt' 1842: *Jegenye lapossa* (BmÖ. 209).

Kanca-rét 'legelő a Sámsonkert és a Hajdúsámson-főcsatorna között, a Jánostava-dűlőtől DNy-ra' 1842: *Kantza rét, Kancza rét* (BmÖ. 209).

Kápolna-hegy '158 méter magas homokdomb a Liget-dűlő K-i részén, az Orgyálistól É-ra' 1908: *Kápolna hegy* (HmK. 16/1–36); *Kápolna hegy* (HmK. 47/1–94); *Kápolna hegy* (HmK. 71/1–26). Hajdúsámson lakói a dombot régóta csak Kápolna-hegynek nevezik – ahogy Zoltai Lajos muzeológus mondta – „anélkül, hogy hitelesen tudnák, miért”. Zoltai szerint alighanem a köpöcsi templom állt egykor rajta. Ezt a falut a Várad regestrum is említi *Cups, Kuch* néven (GAZDAG 2000: 306).

Kecskés-hegy 'hosszan elnyúló homokdomb a sámsoni határ D-i részén, Martinka É-i szöglete és a Sámsonikert É-i része között, a

bodzás-dűlői hármás útelágazástól Nyra' 1872: *Kecskés hegy* (BmK. 3/1–36); *Kecskés hegy* (BmK. 4/1–36), 1908: *Kecskés hegy* (HmK. 16/1–36); *Kecskés hegy* (HmK. 47/1–94); *Kecskés hegy* (HmK. 71/1–26). Ma: *Kecske-hegy*.

Kecskerágó 'Hajdúsámson határában lévő hely, pontos helye ismeretlen' 1842: *Ketskerágó* (BmÖ. 209). **Kecskerágói-dűlő** néven is említik.

Kecskerágói-dűlő 'Hajdúsámson határában lévő hely, pontos helye ismeretlen' 1842: *Kecskerágói dűlő* (BmÖ. 209). Vö. **Kecskerágó**.

Kecske-rét 'Hajdúsámson határában lévő hely, pontos helye ismeretlen' 1930: *Ketske rét* (Ny. 146).

Kenderes-kert 'Hajdúsámson határában lévő hely, pontos helye ismeretlen' 1864: *Kenderes kert* (DvT. 1151).

Kenderföld 'Hajdúsámson határában lévő hely, pontos helye ismeretlen' 1842: *Kenderföld, Kender Föld* (BmÖ. 209), 1855: *Kenderföld* (BmK. 129/1–2). **Kenderföldi, Kenderföld-dűlő, Kenderföldi-dűlő** néven is említik.

Kenderföldi 'Hajdúsámson határában lévő hely, pontos helye ismeretlen' 1855: *Kenderföldi* (BmK. 128). Vö. **Kenderföld, Kenderföld-dűlő, Kenderföldi-dűlő**.

Kenderföld-dűlő 'Hajdúsámson határában lévő hely, pontos helye ismeretlen' 1858: *Kenderföld Dűlő* (VI. 127/i.i. 1). Vö. **Kenderföld, Kenderföldi, Kenderföldi-dűlő**.

Kenderföldi-dűlő 'Hajdúsámson határában lévő hely, pontos helye ismeretlen' 1758: *Kenderföldi Dűlő* (BmÖ. 211), 1842: *Kenderföldi Dűlő* (BmÖ. 212), 1870: *Kenderföldi dűlő* (BmK. 131/1–4), 1871: *Kenderföldi dűlő* (VI. 127/i.i. 1). Vö. **Kenderföld, Kenderföldi, Kenderföld-dűlő**.

Kerek-rét 'rét Hajdúsámson belterületétől D-re, a Kecske-hegy mellett' 1842: *Kerekrét, Kerek rét* (BmÖ. 209).

Király-kút 'Hajdúsámson határában lévő kút, pontos helye ismeretlen' 1842: *Királykút* (BmÖ. 209).

Királykúti-dűlő 'Hajdúsámson határában lévő hely, pontos helye ismeretlen' 1842: *Királykúti dűlő, Királykúti dűlő* (BmÖ. 209).

Király-rész 'a Savós-kúttól K-re elterülő határrész, a Hatos-rész és a

Liszikai-rész között' 1908: *Király rész* (HmK. 16/1–36), *Király rész* (HmK. 47/1–94), *Király rész* (HmK. 71/1–26).

Kis-csere 'határrész Sámson belterületétől DNy-ra, a 471-es számú debreceni országút D-i oldalán' 1872: *Kis Csere* (VI. 127/i.i. 14); *Kis Csere* (BmK. 3/1–36); *Kis Csere* (BmK. 4/1–36), 1875: *Kis Csere* (VI. 127/i.i. 1), 1908: *Kis Csere* (HmK. 16/1–36); *Kis Csere* (HmK. 47/1–94); *Kis Csere* (HmK. 71/1–26), 1914: *Kis Csere* (Katonai 44).

Kis-erdő 'ma a Kecske-hegyen levő erdőt nevezik Kis-erdőnek' 1842: *Kiserdő*, *Kis erdő* (BmÖ. 209), 1864: *Kis erdő*. „Onnan neveztetik, mivel ez, a határ külön részén egyedül, 's a többieknél kisebb kiterjedésben áll” (HOFFMANN-KIS 1998: 476), 1930: *Kis erdő* (Ny. 146).

Kishágói-dűlő 'Hajdúsámson határában lévő hely, pontos helye ismeretlen' 1842: *Kishágói dűlő* (BmÖ. 209).

Kis-halom 'kiemelkedés Sámson-kerttől É-ra' 1914: *Kis halom* (Katonai 44).

Kis-lápos 'Hajdúsámson határában lévő hely, pontos helye ismeretlen' 1842: *Kis Lápos* (BmÖ. 209).

Köpcsi-gerend 'nagy homokdomb a Savóskúti-erdőben, az egykori vendégfogadótól K-re' 1930: *Köpcsi Gerend* (Ny. 146). A XVIII. században ismertek ott *Köpcsi Kátyó (kátyú)* és *Köpcsi által (kurtító út)* nevű dombot és utat is. Ezek a középkori *Köpcs* falu „maradványai”. A XX. század elején a Köpcsi-gerend környékén találták szőlőtelepítéskor Farkas Gábor községi bíró földjén a debreceni múzeum legszebb bronzkori fegyvergyűjteményét.

Közép-Martinka 'Martinka egyik része' 1872: *Középmartinka* (BmK. 4/1–36).

Közös-kert 'a sámsoni szőlőskertek egyike a Diósvári-dűlőben' 1864: „A' *Közös kert* arról [neveztetik], mert az, több birtokosok által, közösen bíratott” (HOFFMANN-KIS 1998: 476). 1872: *Közös Kert* (BmK. 4/1–36), 1908: *Közös kert* (HmK. 16/1–36).

Kulcsár-kert 'kert a sámsoni Nagy-halom mellett' 1784: *Kulcsár kert* (BmT. 7), 1864: „A' *Kulcsár [stb.] kertek*, neveztetnek földes uraik nevérol” (HOFFMANN-KIS 1998: 476), 1872: *Kulcsár Kert* (BmK. 4/1–36), 1908: *Kulcsár kert* (HmK. 16/1–36).

Kutyahugyozta ’határrész Sámson Belterületétől ÉK-re, Savós-kút és a Sötét-erdő között, a 471-es számú országút két oldalán’ 1930: *Kutya hugyozta* (Ny. 146). **Kutyahugyozta-dűlő, Kutyahugyoztai-dűlő, Kutyahugyozta-járás** és **Kutyahugyoztai-oldal** néven is említik.

Kutyahugyozta-dűlő ’határrész Sámson Belterületétől ÉK-re, Savós-kút és a Sötét-erdő között, a 471-es számú országút két oldalán’ 1855: *Kutya hugyozta dűlő* (BmK. 129/1–2), *Kutyahugyozta dűlő* (BmK. 128), 1870: *Kutyahugyozta dűlő* (BmK. 131/1–4). Alakváltozata: **Kutyahugyoztai-dűlő. Kutyahugyozta, Kutyahugyoztai-dűlő, Kutyahugyozta-járás** és **Kutyahugyoztai-oldal** néven is említik.

Kutyahugyoztai-dűlő ’határrész Sámson Belterületétől ÉK-re, Savós-kút és a Sötét-erdő között, a 471-es számú országút két oldalán’ 1758: *Kutyahugyoztai Dűlő* (BmÖ. 211), 1858: *Kutyahugyoztai Dűlő* (VI. 127/i.i. 1), 1871: *Kutyahugyoztai dűlő* (VI. 127/i.i. 1). Vö. **Kutyahugyozta**.

Kutyahugyozta-hegy ’Hajdúsámson határában lévő hegy, pontos helye ismeretlen’ 1842: *Kutyahugyozta hegy* (BmÖ. 209).

Kutyahugyozta-hegy laposa ’Hajdúsámson határában lévő hely, pontos helye ismeretlen’ 1842: *Kutyahugyozta hegy lapossa* (BmÖ. 209).

Kutyahugyozta-járás ’határrész Sámson Belterületétől ÉK-re, Savós-kút és a Sötét-erdő között, a 471-es számú országút két oldalán’ 1833: *Kutyahugyozta Járás* (DvT. 614/1–3). Alakváltozata: **Kutyahugyoztai-járás. Kutyahugyozta, Kutyahugyozta-dűlő, Kutyahugyoztai-dűlő** néven is említik.

Kutyahugyoztai-járás ’határrész Sámson Belterületétől ÉK-re, Savós-kút és a Sötét-erdő között, a 471-es számú országút két oldalán’ 1842: *Kutyahugyoztai Járás, Kutyahúgyoztai Járás* (BmÖ. 209), 1872: *Kutya Hugyoztai Járás* (VI. 127/i.i. 14); *Kutya Hugyoztai Járás* (BmK. 3/1–36); *Kutya Hugyoztai Járás; Kutya Húgyoztai Járás; Kútya Húgyoztai Járás* (BmK. 4/1–36), 1875: *Kutya hugyoztai járás* (VI. 127/i.i. 1), 1908: *Kutyahugyoztai járás* (HmK. 16/1–36); *Kutya hugyoztai járás* (HmK. 47/1–94); *Kutyahugyoztai járás* (HmK. 71/1–26). Vö. **Kutyahugyozta-járás**.

Kutyahugyoztai-oldal 'határrész Sámson Belterületétől ÉK-re, Savós-kút és a Sötét-erdő között, a 471-es számú országút két oldalán' 1864: „A' *Kútya hugyoztai oldal* nevét vette onnan, hogy azon részre, egy gúja kút még a' régibb korban készítettén; midőn az elkészült, egy kútya által annak kávája azonnal meg húgyoztatott, s' erről öröklé e' nevezetet” (HOFFMANN–KIS 1998: 475). **Kutyahugyozta, Kutyahugyozta-dűlő, Kutyahugyoztai-dűlő, Kutyahugyozta-járás, Kutyahugyoztai-járás** néven is említik.

Küküllő 'vízjárta, völgyeszerű határrész a Hosszú-rét és a pallagi határ között' 1930: *Küküllő* (Ny. 146).

Küküllő-hegy 'nagy homokdomb Sámson Ny-i határában' 1842: *Küküllő hegy* (BmÖ. 209).

Küküllő laposa 'lapály a sámsoni-dombostanyai határ és a Hosszú-rét között, a vasúti töltéstől É-ra' 1842: *Küküllő Lapossa* (BmÖ. 209), 1930: *Küküllő Laposa* (Ny. 146).

Külső-kert 'Hajdúsámson határában lévő hely, pontos helye ismeretlen' 1842: *Külső kert* (BmÖ. 209).

Lápos 'határrész Sámsontól DNy-ra' 1914: *Lápos* (Katonai 44), 1930: *Lápos* (Ny. 146).

Lencse-gerend 'hely Hajdúsámson belterületétől É-ra, a Savós-kút K-i oldalán; a Budaházyak hajdani erdős tagjában' (ZOLTAI 1938: 36) 1930: *Lencse Gerend* (Ny. 146). **Lencsés** néven is említik.

Lencsés 'hely Hajdúsámson belterületétől É-ra, a Savós-kút K-i oldalán; a Budaházyak hajdani erdős tagjában' (ZOLTAI 1938: 36) 1864: *Lencsés*. „Nevét bírja onnan; hogy hajdanában e' helyen az erdők némely púsza részein itt, ott, lencse termeltetvén, azt bővenn és jó minőségben termette” (HOFFMANN–KIS 1998: 476). Vö. **Lencse-gerend**.

Liget 'a sámsoni határ É-i része, Aradvány, Abapuszta, Geszteréd és Hajdúhadház között' 1842: *Liget* (BmÖ. 209), 1872: *Liget* (VI. 127/14); *Liget* (BmK. 3/1–36); *Liget* (BmK. 4/1–36), 1875: *Liget* (VI: 127/i.i. 1), 1883: *Liget* (VI: 127/i.i. 1), 1908: *Liget* (Hmk. 16/1–36); *Liget* (Hmk. 47/1–94); *Liget* (HmK. 71/1–26). Ma: *Liget-dűlő*

Máriás-rét 'a Vénkert felé vezető Bagosi út két oldalán terül el: a Martinkai-ér völgye' 1842: *Máriási*

rét (BmÖ. 209), 1930: *Mariás rét* (Ny. 146).

Martinka 'Hajdúsámsonhoz tarozó szőlőskert és lakott hely a községtől D-re, a debreceni Nagycsere szomszédságában' 1833: *Martinka* (DvT. 614/1–3), 1842: *Martinka* (BmÖ. 209), 1872: *Martinka* (VI. 127/i.i. 14); *Martinka* (BmK. 3/1–36); *Martinka* (BmK. 4/1–36), 1875: *Martinka* (VI. 127/i.i. 1), 1908: *Martinka* (HmK. 71/1–26), 1914: *Martinka* (Katonai 44), 1930: *Martinka* (Ny. 146). A Martinka elnevezés személynévi eredetű. A XIX. század közepén három részből állt: volt *Kis-Martinka*, *Közép-Martinka* és *Nagy-Martinka*.

Martinkai-Alsószállási-dűlő 'dűlő Martinka ÉNy-i részén' 1758: *Martinkai Alsószállási Dűlő* (BmÖ. 211), 1855: *Martinkai alsó Szállási dűlő* (BmK. 129/1–2); *Martinkai alsó Szállási d.* (BmK. 128), 1870: *Martinkai alsó szállási dűlő* (BmK. 131/1–4), 1871: *Martinkai alsószállási dűlő* (VI. 127/i.i. 1).

Martinkai-szőlőskert 'Hajdúsámson határában lévő hely, pontos helye ismeretlen' 1870: *Martinkai szőlőskert* (BmK. 131/1–4). **Martinkai-szőlőskerti-dűlő** néven is említik.

Martinkai-szőlőskerti-dűlő

'Hajdúsámson határában lévő hely, pontos helye ismeretlen' 1858: *Martinkai szőlőskerti Dűlő* (VI. 127/i.i. 1), 1855: *Martinkai szőlőskerti dűlő* (BmK. 129/1–2); *Martinkai Szőlőskerti dűlő* (BmK. 128), 1871: *Martinkai szőlőskerti dűlő* (VI. 127/i.i. 1). Vö. **Martinkai-szőlőskert**.

Máté kútja 'erdei kút volt a Savós-kúton, a vendégfogadótól ÉK-re' 1930: *Mate Kuttya* (Ny. 146).

Mátyás keresztje 'határrész Hajdúsámson határában, a Savós-kút DK-i részén' 1842: *Mátyás Kereszti* (BmÖ. 209).

Medvés-lapos 'Hajdúsámson határában lévő hely, pontos helye ismeretlen' 1871: *Medvés lapos* (VI. 127/i.i. 1). Alakváltozata: **Medvés laposa**.

Medvés laposa 'Hajdúsámson határában lévő hely, pontos helye ismeretlen' 1871: *Medvés lapossa* (BmK. 127). Vö. **Medvés-lapos**.

Meggyes-kert 'Hajdúsámson határában lévő hely, pontos helye ismeretlen' 1872: *Megyes Kert* (BmK. 4/1–36).

Meleg-oldal 'határrész a településtől DK-re, Sámson belterülete és a Nyomási-dűlő között' 1842: *Meleg*

oldal (BmÖ. 209), 1872: *Meleg oldal* (VI. 127/i.i. 14); *Meleg oldal* (BmK. 3/1–36); *Meleg oldal* (BmK. 4/1–36), 1875: *Meleg oldal* (VI. 127/i.i. 1), 1883: *Meleg oldal* (VI. 127/i.i. 1), 1908: *Meleg oldal* (HmK. 16/1–36); *Meleg oldal* (HmK. 47/1–94); *Meleg oldal* (HmK. 71/1–26). **Meleg-oldali-lapos** néven is említik. Ezt a nevet viseli, „mivel D-nek hosszan fekszik” (HOFFMANN–KIS 1998: 477).

Meleg-oldali-lapos ’határrész a településtől DK-re, Sámson belterülete és a Nyomási-dűlő között’ 1848: *Meleg oldali Lapos* (Ny. 16). Vö. **Meleg-oldal**.

Mikó telekje ’határrész a község belterületétől É-ra, a Savóskúttól D-re’ 1842: *Mikó telekje, Mikótelekje* (BmÖ. 209). 1938-ban Zoltai Lajos így határozta meg a helyét: „A sámsoni határ Kutyahugyozta furcsa nevű járásában, Tamási-p. felől, a ns. Kulcsár-család tagjában” (ZOLTAI 1938: 38).

Mogyorós-lapos ’a belterülettől Ny-ra található hely’ 1782: *Mogyorós Lapos* (BmT. 6). Alakváltozata: **Mogyorós laposa**.

Mogyorós laposa ’a belterülettől Ny-ra található hely’ 1864: *Mogyorós*

Lapossa. Nevét onnan kapta, hogy „a’ hajdan korban, jó földi mogyoróleveles szénát és pedig bővmennyiségben adott” (HOFFMANN–KIS 1998: 477). Vö. **Mogyorós-lapos**.

Molnár-rét ’a Nyomási-dűlő K-i része volt, a Meleg-oldal és a Vermes-oldal között’ 1842: *Molnár Rét, Mónár rét* (BmÖ. 209). Alakváltozata: **Molnár rétje**.

Molnár rétje ’a Nyomási-dűlő K-i része volt, a Meleg-oldal és a Vermes-oldal között’ 1930: *Molnár rétye* (Ny. 146). Vö. **Molnár-rét**.

Mosó-tó ’kisebb vízállás a Jánostava-dűlő és a Bozsó-hegy között, a belterülettől DNy-ra’ 1842: *Mosótó* (BmÖ. 209), 1930: *Mosó tó* (Ny. 146). Ma is használatos elnevezés.

Nagy-csere ’határrész Martinkától DK-re’ 1866: *Nagy Csere* (DvT. 1264), 1871: *Nagy-Csere* (VI. 127/i.i. 1), 1880: *Nagy Csere* (Ny. 55), 1914: *Nagy Csere* (Katonai 44).

Nagy-halom ’kiemelkedés a sámsoni határ É-i részén; a közelében létesült a Kulcsár-kert’ 1842: *Nagy halom, Nagy Halom* (BmÖ. 209), 1930: *Nagy halom* (Ny. 146).

Nagy-hegy ’Hajdúsámson határában lévő hely, pontos helye

ismeretlen' 1842: *Nagy hegy* (BmÖ. 209).

Nagy-lapos 'Hajdúsámson határában lévő hely, pontos helye ismeretlen' 1842: *Nagy Lapos* (BmÖ. 209).

Nagy-Martinka 'lakott terület Hajdúsámson térségében, Martinka egyik részét nevezték így a XIX. század közepén' 1872: *Nagymartinka* (BmK. 4/1–36).

Nyárjas-hegy 'homokdomb a sámsoni határ Pallag felőli oldalán, a Savóskúti-erdőben' 1801: *Nyarjas Hegy* (BmT. 26), 1930: *Nyárjas Hegy* (Ny. 146). Ma már nem használják.

Nemesek kútja 'Hajdúsámson határában lévő hely, pontos helye ismeretlen' 1842: *Nemesek Kutja*, *Nemesek kútja* (BmÖ. 209).

Nyiczki-kert 'Sámsonkert É-i részén található' 1872: *Nyiczki kert* (BmK. 4/1–36), 1908: *Nyiczki kert* (HmK. 16/1–36).

Orgyális 'határrész Hajdúsámson határában, a Liget-dűlőben' 1872: *Orgyális* (BmK. 4/1–36), 1908: *Orgyális* (HmK. 16/1–36); *Orgyális* (HmK. 71/1–26).

Ördögös-dűlő 'Hajdúsámson határában lévő hely, pontos helye

ismeretlen' 1842: *Ördögös dűlő* (BmÖ. 209).

Pallagi-kút 'Hajdúsámson határában lévő kút, pontos helye ismeretlen' 1842: *Pallagi Kút* (BmÖ. 209).

Pap erdeje 'Hajdúsámson határában lévő hely, pontos helye ismeretlen' 1842: *Paperdeje*, *Pap Erdeje* (BmÖ. 209), 1930: *Pap erdeje* (Ny. 146).

Pócsik-hegy 'homokdomb Sámson belterületétől É-ra, a Dankó telep mellett, a közelében feküdt a Pócsik-rét' 1842: *Pócsik hegy* (BmÖ. 209).

Pócsik-rét 'a Hadházi út mellett terül el, a Pócsik-hegytől Ny-ra' 1842: *Pócsik rét*, *Pótsik rét* (BmÖ. 209).

Púpos-hegy 'homokbucka Hajdúsámson belterületének É-i szélén' (ZOLTAI 1938: 45) 1842: *Púposhegy*, *Pupos hegy* (BmÖ. 209), 1858: *Púposhegy* (VI. 127/i.i. 1), 1930: *Pupos hegy* (Ny. 146).

Reviczky-csere 'erdős terület Hajdúsámsontól DNy-ra, a Diósvári-dűlőtől D-re' 1855: *Reviczki csere* (BmK. 129/1–2), 1858: *Reviczky Csere* (VI. 127/i.i. 1). Alakváltozata: **Reviczky-cserei**. **Reviczky-cserei-dűlő** néven is említik.

Reviczky-cserei ’erdős terület Hajdúsámsontól DNy-ra, a Diósvári-dűlőtől D-re’ 1855: *Reviczki cserei* (BmK. 128). Alakváltozata: **Reviczky-csere**. Vö. **Reviczky-cserei-dűlő**.

Reviczky-cserei-dűlő ’erdős terület Hajdúsámsontól DNy-ra, a Diósvári-dűlőtől D-re’ 1870: *Reviczki cserei dűlő* (BmK. 131/1–4), 1871: *Reviczky cserei dűlő* (VI. 127/i.i. 1). Vö. **Reviczky-csere**, **Reviczky-cserei**.

Romlott-hegy ’kiemelkedés a Kutyahugyozta-járás DNy-i részén’ 1908: *Romlott hegy* (Hmk. 47/1–94).

Rontott-hegy néven is említik.

Rontott-hegy ’kiemelkedés a Kutyahugyozta-járás DNy-i részén’ 1908: *Rontott hegy* (Hmk. 16/1–36). Vö. **Romlott-hegy**.

Sámsoni-kert ’lakott terület, szőlős- és gyümölcsöskert a 471-es debreceni út D-i oldalán, Hajdúsámsontól DNy-ra’ 1872: *Sámsoni kert* (VI. 127/i.i. 14); *Sámsoni kert* (Bmk. 3/1–36); *Sámsoni kert* (BmK. 4/1–36), 1875: *Sámsoni kert* (VI. 127/i.i. 1), 1883: *Sámsoni kert* (VI. 127/i.i. 1), 1908: *Sámsoni kert* (Hmk. 16/1–36), 1914: *Sámsoni kert* (Katonai 44).

Sáros-rét ’Hajdúsámson határában lévő hely, pontos helye ismeretlen’ 1842: *Sárosrét* (BmÖ. 209).

Sató-rét ’a Savóskúti-erdő és a Hosszú-rét közötti lapályos terület volt’ 1842: *Sató rét* (BmÖ. 209).

Savós-Gút ’nagy kiterjedésű erdő Sámsontól É–ÉNy-ra’ 1864: „*Savósgút*; honnan vehette nevét ismeretlen. Tán az elpusztult Gut falutól” (HOFFMANN–KIS 1998: 477). 1871: *Savósgút* (BmK. 126); *Savósgút* (BmK. 127), 1872: *Sávós gút*; *Savós gút* (BmK. 3/1–36), *Savós gút*; *Savósgut*, *Savósgút*, *Savósgút* (BmK. 4/1–36), 1875: *Savós gút* (VI. 127/i.i. 1), 1908: *Savósgút* (Hmk. 16/1–36); *Savósgút* (Hmk. 47/1–94); *Savósgut* (Hmk. 47/1–94); *Sávós gút* (Hmk. 71/1–26). **Gút**, **Gúti-határ**, **Savós-kút**, **Savóskúti-erdő** néven is említik. Az erdő savanyúvíz ’forrásáról’, kútjáról kapta a nevét, s a Sámsontól nem messze fekvő Guti-erdővel való kapcsolata csupán népetimológia.

Savós-kút ’nagy kiterjedésű erdő Sámsontól É–ÉNy-ra’ 1801: *Savóskút* (BmT. 26), 1858: *Savóskút* (VI. 127/i.i. 1), 1872: *Savós kút* (VI. 127/i.i. 14); *Savós kút* (BmK. 3/1–36), 1930: *Savos kut* (Ny. 146). Vö. **Gút**, **Gúti-határ**, **Savós-Gút**, **Savóskúti-**

erdő. A magyar *savós* 'savóra emlékeztető ízű <víz>' melléknévnek és a *kút* főnévnek az összetétele. Az erdő savanyúvíz 'forrásáról', kútjáról kapta a nevét, s a Sámsonról nem messze fekvő Guti-erdőkkel való kapcsolata csupán népetimológia.

Savóskúti-dűlő 'határrész a Savóskúti-erdő térségében' 1758: *Savóskúti Dűlő* (BmÖ. 211), 1855: *Savós Kúti dűlő* (BmK. 129/1–2); *Savós Kúti dűlő* (BmK. 128), 1858: *Savós Kúti Dűlő* (VI. 127/i.i. 1), 1870: *Savóskúti dűlő* (BmK. 131/1–4), 1871: *Savóskúti dűlő* (VI. 127/i.i. 1).

Savóskúti-erdő 'nagy kiterjedésű erdő Sámsonról É–ÉNy-ra' 1833: *Savóskúti erdő*, *Savós K. erdő* (DvT. 614), 1858: *Savóskúti erdő* (VI. 127/i.i. 1). **Gút, Gúti-határ, Savós-Gút** és **Savós-kút** néven is említik.

Sötét-erdő 'Sámson K-i határán álló erdő' 1784: *Setét erdő* (BmT. 7), 1842: *Sötéterdő*, *Setét erdő* (BmÖ. 209), 1870: *Sötét erdő* (BmK. 131/1–4), 1914: *Sötét erdő* (Katonai 44). „Onnan kapta nevezetét, mivel az, a 'Községnek napfelkelt való oldalán, felette sűrű, 's hajdantan gondviselt állapotban 's nem messze távolságban lévén; a' Községre

szembetűnő feketeségben sötétellett” (HOFFMANN–KIS 1998: 476).

Sötéterdei-dűlő 'határrész Hajdúsámson határán, a Sötét-erdő térségében' 1758: *Sötéterdei Dűlő* (BmÖ. 211).

Szaniszló-rét 'határrész a Szatmári úttól É-ra, a határ K-i szélén, nem messze a mai tamáspusztai állomástól' 1842: *Szaniszló rét* (BmÖ. 209). Alakváltozata: **Szaniszló rétje**.

Szaniszló rétje 'határrész a Szatmári úttól É-ra, a határ K-i szélén, nem messze a mai tamáspusztai állomástól' 1930: *Szaniszló Rettye* (Ny. 146). Vö. **Szaniszló-rét**.

Szarvas-gerend 'homokdomb Sámson határának D-i részén, a Kiscsere-dűlő DNy-i szögletében, a Sziki-gyakortól K-re' 1842: *Szarvas gerend* (BmÖ. 209).

Szarvas-gerend laposa 'hely Hajdúsámson határának D-i részén' 1842: *Szarvas gerend lapossa* (BmÖ. 209).

Sziki-gyakor 'az 1758-as esztendőben a mai Kiscsere-dűlő neve volt. Ma Debrecenhez tartozó határrész Sámsonról DNy-ra' 1842: *Sziki Gyakor* (BmÖ. 209), 1930: *Sziki Gyakor* (Ny. 146).

Szőlő-hegy ’164 méter magas határdomb a sámsoni Ligetdűlő, a hadházi Parlag-puszta és Geszteréd puszták között, a sámsoni határ ÉNy-i szögletében’ 1869: *Szöllő hegy* (VI. 127/i.i. 1), 1871: *Szöllőhegy* (BmK. 127), 1872: *Szőlő hegy* (BmK. 3/1–36); *Szőlőhegy* (BmK. 4/1–36), 1908: *Szőlőhegy* (HmK. 16/1–36); *Szőlőhegy* (HmK. 47/1–94), *Szőlő hegy* (HmK. 71/1–26).

Szőlős-kút ’mezei kút volt Sámsontól É-ra, a mai Oncsatelep ÉNy-i sarkánál’ 1842: *Szöllőskút* (BmÖ. 209). Alakváltozata **Szőlős kútja**.

Szőlős kútja ’mezei kút volt Sámsontól É-ra, a mai Oncsatelep ÉNy-i sarkánál’ 1842: *Szöllőskútja* (BmÖ. 209). Vö. **Szőlős kút**.

Tisztavíz-rét ’Hajdúsámson határában lévő hely, pontos helye ismeretlen’ 1858: *Tisztavíz rét* (VI. 127/i.i. 1).

Tamás laposa ’Hajdúsámson határában lévő hely, pontos helye ismeretlen’ 1930: *Tamás Laposa* (Ny. 146).

Tarkakutya gyakra ’bozótos, sűrű erdőrész a Köpöcsi-gerend K-i oldalán’ 1930: *Tarka Kutya Gyakra* (Ny. 146).

Téglás-hegy ’Hajdúsámson határában lévő homokdomb, pontos helye

ismeretlen’ 1842: *Téglás hegy* (BmÖ. 209).

Toldás ’Hajdúsámson határában lévő hely, pontos helye ismeretlen’ 1855: *Tóldás* (BmK. 129/1–2); *Toldás* (BmK. 128), 1870: *Toldás* (BmK. 131/1–4). **Toldási-dűlő** néven is említik.

Toldási-dűlő ’Hajdúsámson határában lévő hely, pontos helye ismeretlen’ 1871: *Toldási dűlő* (VI. 127/i.i. 1). Vö. **Toldás**.

Vágás-hegy ’a Vén-kerttől ÉK-re elterülő domb, Tamásipuszta térségében’ 1914: *Vágás hegy* (Katonai 44).

Vén-kert ’kertség a határ K-i részén, Tamásipuszta szomszédságában’ 1864: *Vén kert* (Pesty), 1872: *Vén kert* (VI. 127/i.i. 14); *Vén kert* (BmK. 3/1–36), *Vén kert* (BmK. 4/1–36), 1875: *Vén kert* (VI. 127/i.i. 1), 1908: *Vén kert* (HmK. 16/1–36); *Vén kert* (HmK. 71/1–26), 1914: *Vénkert* (Katonai 44). **Vén-szőlőskert** néven is említik. „A’ Vén kert pedig onnan, mivel az, a’ határon legelső és legrégebb kert” (HOFFMANN–KIS 1998: 477).

Vén-szőlőskert Kertség a határ K-i részén, Tamásipuszta szomszédságában

ságában. 1870: *Vénszőlőskert* (BmK. 131/1–4). Vö. **Vén-kert**.

Vermes-oldal 'határrész, amely Meleg-oldaltól D-re helyezkedik el' 1872: *Vermes oldal* (VI. 127/i.i. 14); *Vermes oldal* (BmK. 3/1–36); *Vermes oldal* (BmK. 4/1–36), 1875: *Vermes oldal* (VI. 127/i.i. 1), 1908: *Vermes oldal* (HmK. 16/1–36); *Vermes oldal* (HmK. 47/1–94); *Vermes oldal* (HmK. 71/1–26).

Vermes-hegy 'homokdomb a sámsoni határ D-i részén, Martinka közelében' 1842: *Vermeshegy* (BmÖ. 209); 1872: *Vermes hegy* (BmK. 3/1–36); *Vermes hegy* (BmK. 4/1–36). A

XVIII. század közepén még erdő volt (egy része ma is az). Neve ma is él. Debrecen az ottani majorsági földjeit vitézi telkekül ajánlotta fel az első világháború után.

Veszteglő-hegy 'Hajdúsámson határában lévő hegy, pontos helye ismeretlen' 1842: *Veszteglő hegy* (BmÖ. 209).

Villongó 'erdőrész a Savóskúti-erdő É-i felében' 1871: *Villongó* (BmK. 127).

Villongó-domb 'a Savóskúti-erdő É-i felében található domb' 1869: *Villongó domb* (VI. 127/i.i. 1), 1871: *Villongó domb* (BmK. 126).

V. Felhasznált levéltári dokumentumok

- BmK. 3/ 1-36.** Sámson falu magyarországi Bihar megyében. 1872.
- BmK. 4/ 1-36.** Sámson falu Magyarországi Hajdumegyében. Szerkesztette és felvette Olynch Mór s mérnök. 1872.
- BmK. 126.** /Hajdu/ Sámson /nagy-/ községnek határvázlata. Sártory felügyelő, év. n. /1871/
- BmK. 128.** Croquis... der Gemeinde Sámson /!/ Ujfalussi Sámuel mérnök, év. n. /1855/
- BmK. 129/ 1-2.** Croquis... der Gemeinde Sámson /!/ Ujfalussi Sámuel mérnök, év. n. /1855/
- BmK. 130.** Gemeinde Sámson. Ried Tamási. Schik Alajos mérnök, év. n. /kb. 1855/
- BmK. 131/ 1-4.** Sámson község tagosított határa dülökre osztásának vázrajza /Croquis/ Derzsi József ügyvezető, 1870.
- BmÖ. 199.** Sámsoni taxások conscriptioja. (1758)
- BmÖ. 200.** Sámsoni telkek conscriptioja 1766.
- BmÖ. 207.** Conscriptio Possessionis Sámson in Comitatus Biharicuisis.
- BmÖ. 209.** A sámsoni urbéri telki állományok jelen állapotjának földkönyve. (1842)
- BmÖ. 211.** Sz. Kir. Debreczen városa Sámsoni határban 1758. évi mérés szerinti birtokai.
- BmÖ. 212.** Az 1842-k évi Sámson úrbéri telkes könyv szerint Sz. kir. Debreczen városa taksás telkei után lévő, s annál fogva Sz. kir. Debreczen Városa sámsoni birtokaihoz tartozó földek.
- BmT. 2.** Geometrica Delineatio Totius terreni possessionis Sámson. Kováts György. 1758.
- BmT. 6.** Delineatio terrarum pro seminandis canabibus usurpatarum. Kováts György. 1782.
- BmT. 7.** Cím n. (A hajdúsámsoni szántóföldek, kaszálók és Tamási pusztá által határolt területek térképe.) Kováts György, 1784.

- BmT. 26.** Cím n. (Sámson helység kaszálója a Savós kúti erdő között) Szerző n. 1801.
- BmT. 44.** Cím n. (Sámson határrajza). Kováts György. 1824.
- BmT. 46.** Sámson helység külső birtokainak a belső birtokokhoz mérsékelt felosztásáról 1758-ban készült mappának másodpárja. Liszkay Sámuel. 1827. dec. 16.
- BmT. 79.** Sámsoni belső telkek térképe. Nádasdy József. 1841.
- BmT. 80.** Sámsoni úrbériség jelen állapotjának térképe. Nádasdy József. 1841.
- DvT. 434.** Cím n. (A martinkai szőlőskertek egy részének térképe) Kováts György, 1820.
- DvT. 533.** Debreczen városa örökös földjeinek úgyszinte a birtoka alatt levő több puszták egész kiterjedésének... előadása. Liszkay Sámuel. 1826.
- DvT. 614/1-4.** Debreczen városa Sámsoni birtokrészének rajzolatja. Szász József. 1833.
- HmK. 16/1-36.** Hajdúsámson hajdúvármegyei nagyközség kataszteri birtokvázlata. Szerkesztette: Csala Imre kat. Mérnök segéd. 1908.
- HmK. 46/ 1-2.** Sámson katasteri község vázlata. Tamásy József műszaki díjnok, év. n. (kb. 1880.)
- HmK. 47/ 1-94.** Hajdúsámson hajdúvármegyei nagyközség felvételi előrajzai. Szerk. Höffer Ferenc kat. mérnök és tsai, 1908.
- HmK. 71/ 1-26.** Hajdúsámson nagyközség kataszteri térképének másolata az 1908. évi mérnöki helyszínelés szerint.
- HvT. 57.** Cím n. (Hajdúhadház- Hajdúsámson- Vámospércs közötti út) Balthazar János másolata Beck Pál 1785. évi Hajdúkerületet ábrázoló térképéről.
- Katonai 44.** Debrecen környékének térképe. /Sámson, Haláp./ M. ki. R áll. Térk. Int. 1914.
- Ny. 16.** Az Esztera fészektől a Hunyoroson keresztül a Fazekahegyek mellett... az árokrétegig való vízvezetés libellálása. Kádár Ferenc földmérő. É. N. /1848 körül/
- Ny. 42.** Cím n. /Hajdu m. és Szabolcs m. megoszlásának vázlata./ Balthazar János H. kerületi mérnök. 1871. Lovich és Tsa Budán.
- Ny. 55.** Cím n. /Debrecen birtokainak gazdasági beosztása./ Szerző n. É. N. (1880)
- Ny. 141.** Savóskut erdő. Sz. n. Én. Kb. 1930.

Ny. 146. Cím n. /Pallag, Debrecen, Csere és Tamási puszta által határolt tanyák színes rajza, helynevek feltüntetésével. /Szerző n. É. N. kb. 1930.

Ny. 167. Nagycsere átnézeti vázlata. Rozgonyi. 1933.

Ö. 131. Examen urbariale Sámsoniensium Indicum. 4-a Octobris 1770.

Ö. 201. Conscriptio sessionum et terrarum per colonos civitatis /Debrecen/ in Sámson possessorum 18. octobris 1770 ante examen urbariale pro informatione per actarum.

Ö. 205. Sámson helységnek sz. kir. Debreczen várossa részén lakó jobbágyainak uj urbarialis tabellája.

SzmT. 39. Térkép és kiszámítás az 1859.-ik év június havában... kiosztott új telkekről. Ifj. Baltazár János, 1859. jún. (Hajdúsámson újonnan osztott telkeit adja.)

VI. Felhasznált irodalom

- CSÁNKI DEZSŐ (1890): *Magyarország történeti földrajza a Hunyadiak korában*. Budapest.
- GAZDAG ISTVÁN szerk. (2000): *Hajdúsámson története és néprajza*. Hajdúsámson.
- FÉNYES ELEK (1851): *Magyarország geographiai szótára, mellyben minden város, falu, és puszta, betűrendben körülményesen leiratik*. IV. kötet. Pest.
- FNESz.= Földrajzi nevek etimológiai szótára. I-II. Budapest, 1978.
- FÖLDI ERVIN (1981): *Magyarország földrajzinév-tára II.: Hajdú-Bihar megye*. Budapest.
- GYÖRFFY GYÖRGY (1963): *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza*. Budapest.
- HAJDÚ-MOHAROS JÓZSEF (2000): *Magyar településtár*. Budapest.
- HOFFMANN ISTVÁN (2007): *Helynevek nyelvi elemzése*. Debrecen.
- JAKÓ ZSIGMOND (1940): *Bihar megye a török pusztítás előtt. Település- és népiségtörténeti értekezések 5*. Budapest.
- K. FÁBIÁN ILONA (1997): *A Váradi Regestrum helynevei*. Szeged.
- KNIEZSA ISTVÁN (2001): *Kelet-Magyarország helynevei*. Budapest.
- LÉVAI BÉLA (1991): Folyás, gyepű folyása, vetéskert folyása. *Magyar Nyelv*, 57: 463–465.
- M. NEPPER IBOLYA–SŐREGI JÁNOS–ZOLTAI LAJOS (1980): *Bihari halmok*. Berettyóújfalu.
- NÉMETH PÉTER (1997): *A középkori Szabolcs megye települései*. Nyíregyháza.
- PESTY FRIGYES (1998): *Pesty Frigyes kéziratos helynévtárából, 1864: Bihar vármegye II.* /közvetteszi HOFFMANN ISTVÁN és KIS TAMÁS/ Debrecen.
- RÁCZ ANITA (2007): *A régi Bihar vármegye településneveinek történeti-etimológiai szótára*. Debrecen.
- SZABÓ ISTVÁN (1935): A debreceni uradalom a mohácsi vész korában. *Debreceni Képes Kalendárium XXXV*. 85–90.

- SZABÓ ISTVÁN (1966): *A falurendszer kialakulása Magyarországon a X–XV. század.* Budapest.
- TÓTH VALÉRIA (2001): *Névrendszertani vizsgálatok a korai ómagyar korban.* A Magyar Névarchívum Kiadványai 6. Debrecen.
- TÓTH VALÉRIA (2001): A helynevek lexikális szerkezetéről. *Folia Uralica Debreceniensia* 8. 643–655.
- ZOLTAI LAJOS (1904): *Debreczen és vidékének urai az Árpád-kor végén és az Anjou-korban 1200–1400 közt.* Debrecen.
- ZOLTAI LAJOS (1925): *Települések. Egyházas és egyházatlan falvak Debrecen város mai határa és külső birtokai területén a XI–XV-ik századokban.* Debrecen.
- ZOLTAI LAJOS (1926): *Eltűnt falvak és elfelejtett régi helynevek Hajdúvármegye mai területén.* *Debreczeni Képes Kalendárium.* 104–113.
- ZOLTAI LAJOS (1935): *Debrecen vizei: folyók, folyások, völgyek...* Debrecen.
- ZOLTAI LAJOS (1936): *Ismeretlen részletek Debrecen múltjából.* Debrecen.
- ZOLTAI LAJOS (1938): *Debreceni halmok, hegyek, egyéb mesterséges és természetes emelkedések ú. m.: laponyagok, telkek, ülések, dombok, gerendek és háta a városhatárában, valamint külső birtokain: 250 helynév: térképpel és 16 halom látképpel.* Debrecen.